

UK Pedagogická fakulta

Katedra školní a sociální pedagogiky

Bakalářská práce

**SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V KURIKULU A SOUČASNÉ
EDUKAČNÍ REALITĚ NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL**

Autor: Markéta Vašíčková

Vedoucí práce: PaedDr. Eva Marádová, CSc.

PRAHA

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 14.6. 2010

podpis

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Evě Marádové, CSc., za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a připomínky.

Anotace

Tématem bakalářské práce je sexuální výchova. Práce analyzuje její vývoj v České republice a popisuje situaci ve vybraných zahraničních zemích (Norsko, Švédsko, Dánsko, Francie, Velká Británie, Německo, Polsko, Itálie, Bulharsko, Chorvatsko, Švýcarsko, Nizozemí, Japonsko, Indie, Keňa, Mexiko). Zabývá se implementací sexuální výchovy do vzdělávacích programů: Základní škola, Obecná škola, Národní škola a do rámcového vzdělávacího programu a analyzuje „Doporučení MŠMT ČR k výuce sexuální výchovy“. Praktickou část představuje výzkum, který je zaměřen na výuku, metody a zkušenosti učitelů sexuální výchovy na 2. stupni základních škol.

Klíčová slova: Výchova, sexuální výchova, zdravý životní styl, rodinná výchova, přírodopis, mravní výchova, občanská výchova, základní škola, vzdělávací programy.

Annotation

The theme of this bachelor thesis is sex education. This thesis analyzes the evolution of sex education in the Czech Republic and describes the situation in selected foreign countries (Norway, Sweden, Denmark, France, Great Britain, Germany, Poland, Italy, Bulgaria, Croatia, Switzerland, Netherlands, Japan, India, Kenya, Mexico). The thesis deals with the implementation of sex education into the School Educational Programmes for Basic Education and into Framework Educational Programme and analyzes the "Recommendation of the Ministry of Education, Youth and Sports for teaching sex education". The practical part presents research focused on education, methods and experiences of sex education teachers in basic schools.

Key words: Education, Sex education, healthy lifestyle, family education, natural science, moral education, civics, primary school, education programs.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

Obsah

OBSAH	5
ÚVOD	7
1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA	9
1.1 OBECNÉ CÍLE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	10
2 VÝVOJ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY V ČESKÉ REPUBLICĚ	11
2.1 OBDOBÍ PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE.....	11
2.2 ÚSTAV PRO STUDIUM POHLAVNOSTI (OD ROKU 1921).....	14
2.3 OBDOBÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY	14
2.4 OBDOBÍ PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE.....	15
2.5 OBDOBÍ 60. LET 20. STOLETÍ	16
2.6 OBDOBÍ OD 70. LET DO KONCE 20. STOLETÍ.....	17
3 POJETÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY VE VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMECH REALIZOVANÝCH V DNEŠNÍ DOBĚ	20
3.1 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZÁKLADNÍ ŠKOLA	20
3.2 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM OBECNÁ ŠKOLA	23
3.3 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM NÁRODNÍ ŠKOLA.....	25
3.4 NÁRODNÍ PROGRAM A RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY	27
3.4.1 <i>Rámcové vzdělávací programy (RVP)</i>	27
3.4.2 <i>Školní vzdělávací program základního vzdělávání (ŠVP ZV)</i>	29
4 DOPORUČENÍ K VÝUCE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	30
4.1 DESATERO REALIZACE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	34
5 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE SVĚTĚ	36
5.1 NORSKO	36
5.2 ŠVÉDSKO.....	36
5.3 DÁNSKO.....	37
5.4 FRANCIE.....	37
5.5 VELKÁ BRITÁNIE	37
5.6 NĚMECKO	38
5.7 POLSKO	38
5.8 ITÁLIE	39
5.9 BULHARSKO.....	39
5.10 CHORVATSKO	40
5.11 ŠVÝCARSKO	40
5.12 NIZOZEMÍ.....	40

5.13 JAPONSKO	41
5.14 INDIE	41
5.15 KEŇA	41
5.16 MEXIKO	42
5.17 ZÁVĚR	43
6 VÝZKUM	44
6.1 VÝZKUMNÉ METODY	44
6.2 ÚČASTNÍCI VÝZKUMU	45
6.3 VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY	45
6.4 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ	49
6.5 ZÁVĚR	56
ZÁVĚR	57
POUŽITÁ LITERATURA	59
SEZNAM PŘÍLOH	65

ÚVOD

“Sexuální výchova nepředstavuje jen informace o pohlavním životě. Pomáhá také vytvářet žádoucí postoje a učí životním dovednostem. Všechno to raději o dva roky dříve než o pět minut pozdě.“¹

Sexuální výchova by měla probíhat především v rodině, protože právě rodina je nejvhodnějším prostředím k získávání základních informací – nejen o lidské sexualitě. V rodinném prostředí je možné spojovat teoretické informace poskytované rodiči se zkušenostmi ze soužití manželských partnerů. Mnoho rodičů ale neví, jak se sexuální výchovou začít, nebo jaký k ní vůbec zaujmout postoj. Proto zde hraje důležitou roli škola, která přebírá tento nelehký úkol – informovat děti o sexuální výchově. Ne vždy byla sexuální výchova zahrnuta v učebních osnovách.

Dalším důvodem, proč jsem si téma sexuální výchovy vybrala je ten, že sama jsem v pravém slova smyslu sexuální výchovu na základní škole nezažila a zajímá mne, jak by měla být „správně“ vyučována, jaké jsou její cíle a proč by měla být zařazována do školního prostředí.

V současné době probíhá výuka podle programů (vzdělávací programy Základní škola, Obecná škola, Národní škola a Rámcový vzdělávací program), které byly akreditovány podle Standardu základního vzdělávání. Vzdělávací programy již zohledňují zařazování sexuální výchovy do výuky na základních školách. V České republice není sexuální výchova vyučována jako samostatný předmět, ale témata této problematiky jsou zařazována do několika předmětů – přírodopis, výchova ke zdraví, výchova k občanství a především rodinná výchova.

Škola by měla k problematice sexuální výchovy přistupovat zodpovědně a nezavírat oči před možným sexuálním zneužíváním dětí a mládeže, nebezpečím nežádoucího otěhotnění, sexuálně přenosnými nemocemi či dalšími negativními jevy, které jsou se sexualitou spojeny.

Záleží tedy na jednotlivých školách a především na vyučujících, jakým způsobem problematiku sexuální výchovy pojmu a jak k ní přistoupí a zda k ní vůbec přistoupí. Učitelé sexuální výchovy mají k dispozici celou škálu učebnic a různých pomůcek, které v hodinách využívají.

¹ UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 30 ISBN 80-86991-69-5.

Bakalářská práce učiní určitý vhled do vývoje sexuální výchovy v České republice od roku 1920 až po současnost a dále se pak pokusím nastínit aktuální situaci ve vybraných cizích zemích - Norsko, Švédsko, Dánsko, Francie, Velká Británie, Německo, Polsko, Itálie, Bulharsko, Chorvatsko, Švýcarsko, Nizozemí, Japonsko, Indie, Keňa a Mexiko.

Cílem práce bude zjistit, jakým způsobem je sexuální výchova vyučována, v jakých předmětech, a jaké názory mají vyučující na zařazování sexuální výchovy do základních škol. Součástí práce bude výzkumná sonda do edukačního prostředí, pomocí níž budu zjišťovat skutečnosti v oblasti současné sexuální výchovy na 2. stupních základních škol.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

Pojem **výchova** (Šimoník, O., 2005) je vymezen jako záměrné a cílevědomé působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jeho vývoji. Výchova může být realizována přímým působením pedagoga na jedince, nebo prostřednictvím vhodného adaptovaného prostředí. Výchova je spjata se vzdělávacím procesem, který se děje záměrně za dosažení osvojit si vědomosti, dovednosti a návyky a umět je dále využívat v běžném životě. Výchovu a vzdělání lze od sebe jen velmi těžko oddělit, protože se tyto procesy vzájemně prolínají, a to jak ve škole, tak i mimo ni.

Vymezení pojmu sexuální výchovy není jednotné. Definic existuje celá řada. Jednotlivé definice se mění s ohledem na kulturní, společenské a historické souvislosti.

V Pedagogickém slovníku je **sexuální výchova** popsána jako výchova směřující k získávání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti vztahů mezi mužem a ženou. Ve slovníku je pojem částečně ztotožněn s pojmem **pohlavní výchova**, který je považován za starší označení sexuální výchovy. (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., 1998)

Světová zdravotnická organizace (World Health Organization – WHO) vypracovala charakteristiku sexuální výchovy. Podstatu a cíle sexuální výchovy tvoří všechno, co vede k výchově osobnosti, která je schopna poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi různého pohlaví. (Uzel, R., 1996)

Světová zdravotnická organizace také definovala v roce 1975 **sexuální zdraví**. „Sexuální zdraví představuje takový souhrn tělesných, citových, rozumových a společenských stránek člověka jako sexuální bytosti, který obohacuje osobnost, zlepšuje její vztahy k lidem a rozvíjí schopnost lásky.“²

Nezbytnou součástí sexuální výchovy je i **výchova ke zdraví**. Zdraví je snad jednou z největších priorit každého člověka i společnosti. Světová zdravotnická organizace (WHO) v roce 1948 definovala **zdraví** jako stav naprosté tělesné, duševní a sociální pohody a ne jen jako nepřítomnost nemoci nebo vady. (WHO, Machalová, J., Marádová, E., Klementa, J. a kol., 1998, Marádová, E., 2006)

² UZEL Radim. *Sexuální výchova*. Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 28 ISBN 80-86991-69-5.

1.1 Obecné cíle sexuální výchovy

Sexuální výchova, jako každá jiná vzdělávací oblast, si vymezuje své obecné cíle a úkoly, které vycházejí z věkových a individuálních zvláštností dětí a žáků.

K základním cílům a úkolům sexuální výchovy patří předávání znalostí. Výchova připravuje žáky a studenty pro partnerský, manželský a rodičovský život a to v nejširším slova smyslu. Sexuální výchova se také zabývá ochranou zdraví, výchovou dobrých mezilidských vztahů, ale i etikou sexuality. Nezbytným cílem je naučit se chápat lidskou sexualitu jako nedílnou součást života. (Rydlo, J. – Cíle, obsah a metody sexuální výchovy, 2007, Rašková, M., 2008, Nedoma, K., Barták, V., Dobiáš, V., Šulc, L., 1955)

Mezi anatomické a fyziologické znalosti řadíme výchovu, která probíhá v hodinách biologie. Žáci se seznamují s tělesnými změnami a zvláštnostmi v době dospívání. Dostávají informace o pohlavních orgánech, o početí dítěte, ale také o interrupci a pohlavních chorobách.

Mezi psychologické znalosti patří příprava na partnerský, manželský a rodičovský život. Do této kategorie můžeme zařadit i přípravu na změny, které v době dospívání prožívají všichni mladiství.

Vedle obecných cílů existují **etické zásady sexuální výchovy**. Mezi zásady je řazena rovnocennost mužů a žen v sexuální morálce, odmítání diskriminace vůči rasovým, národnostním či sexuálním menšinám, odmítání porušování osobní svobody prostřednictvím jakéhokoli nátlaku nebo agrese. Existují další etické zásady, které jsou důležité a souvisí s nevhodným uvolněním sexuální morálky. Důležité je v zásadách zmínit také problematiku pornografie a znázornění sexuality. (Rašková, M., 2008)

Při uskutečňování sexuální výchovy platí určitá pravidla, která nelze zlehčovat a přehlížet. Jedná se o základní **principy sexuální výchovy**, mezi které patří:

- **princip spolupráce základní školy s rodiči**
- **princip vědeckosti a koedukovanosti**
- **princip aktivity a spolupráce s dítětem**
- **princip komplexnosti a harmonie**
- **princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte**
- **princip přiměřenosti**
- **princip aktuálnosti, latentnosti a projekce budoucnosti v sexuální výchově**
- **princip etičnosti**
- **princip osobnosti sexuálního pedagoga**

2 VÝVOJ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY V ČESKÉ REPUBLICE

Česká republika patří k průkopníkům osvěty, která byla zaměřena na sexuální výchovu, na výchovu ke zdravým partnerským vztahům a na výchovu k manželství a rodičovství.

2.1 *Období po 1. světové válce*

K pozitivním tendencím po roce 1918 patřil vznik Československé obce učitelské. V červenci roku 1920 se uskutečnil první sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti. Po roce 1918 se v českých školách uskutečňovaly různé pedagogické pokusy, které mají jisté charakteristické znaky jednotlivých pedagogů.

Někteří pedagogové zdůrazňovali stránku estetickou a mravní, jiní viděli důležitost výchovy v zaměření se na rozvoj svobodné osobnosti dítěte, další kladli důraz na dobrovolnou kázeň dětí a podporovali jejich aktivitu a samostatnost v jednání. Tím prohlubovali sociální kontakty zaváděním žákovské samosprávy apod. Pedagogové chtěli do výuky zařazovat mravní výchovu a mravouku, která se posléze zaváděla do škol povinně - pod předmětovým názvem Občanská výchova. (Somr, M. a kol., 1987)

Mezi pedagogy, kteří začali s pokusy, můžeme zařadit např.: Václava Příhodu, Františka Bakule, Rudolfa Jedličku, Franka Mužíka, Josefa Bartoně, Ladislava Švarce a další. Uvedené pedagogy zmiňují proto, že se zabývali mravní výchovou, která je v dnešní době součástí sexuální výchovy. (Somr, M. a kol., 1987)

František Bakule (1877 – 1957) byl reformním pedagogem a organizátorem výchovy postižených dětí. Jako učitel přednášel dětem o sexualitě – což bylo na tuto dobu výjimečné. Byl také ředitelem Jedličkova ústavu v Praze a následně ředitelem Bakalova ústavu pro výchovu životem a prací. (Somr, M. a kol., 1987)

Josef Bartoň byl přesvědčen, že škola má více vychovávat než vyučovat. Jeho práce byla založena na principu výchovy jako lásky, ale také výchovy jako studia a pozorování. Škola, na které Bartoň vedl své pedagogické pokusy byla nazvána Domovem lásky a radosti. (Somr, M. a kol., 1987)

Velký důraz kladl na mravní výchovu, jejíž součástí byla mimo jiné i příprava na rodinný a budoucí život matky. Výchova byla nejprve součástí českého jazyka (psávaly se

slohové práce, kde žákyně popisovaly své zkušenosti a myšlenky, které se týkaly běžného života) a později se stala stěžejním bodem jeho pedagogické práce. Mravní výchova postupně prostupovala všemi vyučovacími předměty a byla ovlivněna jeho příslušností k českobratrské církvi. „Bartoňova metoda soustavné výchovy, při níž žáci prostřednictvím samosprávy získávají maximum sociálních zkušeností, se stala dominantním prvkem výchovného působení, prostředkem k dosažení cíle společenské školy v pojetí Václava Příhody.“³

Frank Mužík (1881 – 1966) – pedagog, který dostal začátkem školního roku 1921 – 1922 povolení od ministerstva školství a národní osvěty k pedagogickému pokusu. Pokus uskutečňoval v Praze a důležitá byla spolupráce s rodiči žáků, kteří se podíleli na výchově dětí ve vyučování i mimo něj. Podstatnou roli zde hrála mravní výchova. Vyučovací předměty se prolínaly a byly doplňovány hrami, zpěvem, tancem a kreslením. Mravní výchova měla úplně nahradit výuku náboženství. (Somr, M. a kol., 1987)

Psycholog **František Krejčí** (1858 – 1934) projevil zájem o pedagogické problémy. Kladl požadavky na zavedení všeobecného vzdělávání pro všechny vrstvy národa. Budoval svou etiku jako „mravouku na základě přirozeném“, kdy veškeré mravní normy vysvětloval podle zkušeností. (Somr, M. a kol., 1987)

Po první světové válce byla vyučována tzv. pohlavní výchova. Ta měla být původně realizována v rodinném prostředí, ale byl vyvíjen tlak na školu, aby za danou výchovu začala zodpovídat. Předmět, ve kterém měla být uskutečňována byl přírodopis. Přírodopis se jevil, jako nejlepší volba, protože jsou v něm prezentovány základní poznatky o biologické funkci rozmnožování, popis pohlavních orgánů, menstruace, těhotenství, porod atd. Pohlavní výchova byla rozšířena o mravní dimenzi, která kladla důraz na správný výběr budoucího partnera a věrnost k němu. Žáci byli poučováni až od 12. roku věku. Při výuce pohlavní výchovy, měly být vysvětleny základní rozdíly mezi mužem a ženou a žáci měli být seznámeni s anatomíí a fyziologií pohlavního ústrojí a péčí o ně. Garantem realizace pohlavní výchovy, pokud tedy byla vůbec realizována, byli především lékaři, kteří byli zváni do škol, kde přednášeli o dané problematice. (Weiss, P., Zvěřina, J., 2001)

Jak již bylo řečeno, mravní výchova měla být „vyučována“ v rodině. Někteří rodiče však o problematice pohlavní výchovy nechtěli s dětmi mluvit. Zřejmě měli z této

³ SOMR Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN 1987. s. 214

problematiky strach, ostych, anebo neměli dostatečné znalosti. (Rašková, M., 2008, Weiss, P., Zvěřina, J., 2001)

Vývoj pedagogického myšlení výrazně ovlivnil **T. G. Masaryk** (1850 – 1937). „Masaryk, podobně jako jiní reformátoři, spatřoval ve výchově autonomní sílu, která stojí nad třídami a která je povolána zlepšit kapitalistickou společnost cestou pouhých reforem a převýchovy lidí bez provedení radikální přeměny hospodářské základny. Masaryk spolu se svými stoupenci a žáky vyžadoval „výchovu v duchu humanity a bratrství“ na základě jakési nadtřídní neměnné morálky.“⁴ Problematiku pohlavní výchovy rozšiřoval i do mravní výchovy. Pro Masaryka bylo nejdůležitější jednomužství a jednoženství, které bylo chápáno tak, že každý muž má mít jednu ženu a žena má mít jednoho muže a toto spojení má být v manželském svazku. Cílem pohlavního vývoje, mělo být manželství postavené na základech mravní čistoty. (Somr, M. a kol., 1987)

Od začátku roku 1920 se začaly uskutečňovat přednášky týkající se morální výchovy. Přednášky se konaly v Praze za účasti učitelů ze všech stupňů i druhů škol. Mravní výchova měla být vyučována nejen ve škole, ale také v rodinách. Učitelé chtěli do škol zavést odbornou mravní výchovu a co nejvíce ji rozšířit do všech druhů i stupňů škol. V mravní výchově spatřovali návrat ke starým ideálům vzájemné lásky. Její součástí byla mravouka, která byla nezávislá a měla být zavedena místo náboženství. Mravouka je souhrnem mravních zásad, kterých se do tehdejší doby dosáhlo. (Mravní výchova, 1920)

Mravnost se učila dvěma směry - prvním byl vyučování mravouce a druhým směrem byla bezprostřední mravní výchova (**občanská výchova**). Rozdíl byl patrný. Výuka mravouky byla zaměřena na rozumové vzdělání a měla navozovat dobré jednání u dítěte. Mravní výchova pak učí dítě jednat bezprostředně, učí je mravnosti pomocí mravního jednání. V praxi ani v životě je nelze od sebe jednoznačně oddělit, protože se vzájemně doplňují a podporují. Novému předmětu byl vymezen zvláštní vyučovací prostor. Zavedením Občanské nauky a výchovy byl splněn požadavek učitelstva a naléhavosti doby. (Skořepa, M., 1924)

Myšlenkový obsah občanské nauky a výchovy byl určen zákonem č. 226/1922 Sb.⁵ Cílem mravní a občanské výchovy byl ideál člověka – mravně bezúhonného, slušného, zdravého a duševně krásného, člověka milujícího domov, národ i stát. Člověka demokratického, humánního a mírumilovného. (Skořepa, M., 1924)

⁴ SOMR Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN 1987. s. 223

⁵ Viz. Příloha 3 - Zákon č. 226/1922 Sb. (In SKOŘEPA Miloslav. *Výchova mravní a občanská ve škole národní*. Velké Meziříčí: Šašek, 1924. s. 12)

Dne 13. července roku 1922 byl vydán tzv. Malý školský zákon, který sjednotil všechny typy škol v Československé republice a zrušil úlevy ve školní docházce. V tomto období byla mezi povinné předměty zařazena občanská nauka i výchova, ruční práce, povinný tělocvik pro dívky a nauka domácímu hospodářství. (Somr, M. a kol., 1987)

2.2 Ústav pro studium pohlavnosti (od roku 1921)

V roce 1921 byl v Praze založen Ústav pro studium pohlavnosti. Jednalo se o první univerzitní sexuologické pracoviště na světě. Výzkumné, osvětové a intervenční činnosti pokračují dodnes pod novým názvem – Sexuologický ústav. Tato instituce zaznamenala jedinou přestávku, a to v období 2. světové války. V této době se zastavily veškeré pokrokové snahy v oblasti sexuální výchovy, osvěty a výzkumu. (Sexuologická společnost – Historie)

Významnou osobností byl Prof. MUDr. Josef Hynie, DrSc. (1900 – 1989), který vedl Sexuologický ústav od roku 1934. O rok později Hynie založil sexuologickou školu. (Sexuologická společnost – Historie)

2.3 Období 2. světové války

„Kultura se stávala politickým nástrojem okupovaného lidu, výrazem jeho národní hrdosti, nebyla pouze obrannou orientací, ale i politickou silou společně s rozvíjejícím se odbojovým podzemím demokratických sil.“⁶ Školy byly vystaveny velkému nacistickému tlaku a proto převzaly ilegální metody a postupy práce.

V této době byla „škola vystavena přímému tlaku a zásahům do svého obsahového zaměření i strukturálního uspořádání. Byly provedeny změny učebních plánů a rozvrhů hodin a provedením reorganizace českého školství bylo docíleno jeho redukce.“⁷

Od podzimu roku 1939 byla zavedena povinná výuka němčiny na měšťanských školách. V dalších letech se zvyšoval počet hodin němčiny. Byla zakázána výuka dějepisu, dějin literatury a výuka filozofie. Do roku 1941 prošlo kontrolou na 1 200 knih a celkem bylo zakázáno 313 učebnic. (Somr, M. a kol., 1987)

„K zásadní reorganizaci českých středních škol došlo od školního roku 1941 – 1942. Ze čtyř druhů středních škol zůstaly pouze dva: chlapecké a dívčí reálné gymnázium

⁶ SOMR Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN 1987. s. 250

⁷ SOMR Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN 1987. s. 251

a klasické gymnázium pouze pro chlapce. Dívčí reálná gymnázia neměla jazykové vyučování, místo něj zaváděla výuku praktické přípravy dívek pro budoucí funkci žen a matek.“⁸ Součástí praktické přípravy dívek byla tedy i mravouka a mravní výchova, která byla zaměřená na budoucí rodinný život. Tato část výchovy by v dnešní době spadala do rodinné výchovy, která obsahuje jednotlivá témata ze sexuální výchovy. (Somr, M. a kol., 1987)

Poslední roky války znamenaly pro školství naprostý rozklad. V roce 1943 byly zastaveny časopisy Komenský, Střední škola, Věstník pedagogický a byl vydán nový český a německý čtvrtletník Vychovatel v Čechách a na Moravě. „V roce 1944 došlo k totálnímu nasazení učitelů a studentů. Školy byly zabráný pro vojenské účely.“⁹

2.4 Období po 2. světové válce

V přechodném období (1945 – 1948) začala nová etapa ve vývoji občanské výchovy. V jejím zaměření i obsahu se potkával význam občanské výchovy a nauky, která se vyučovala po 1. světové válce se socialistickými prvky. Jedním z důvodů byla potřeba působit na názory žáků - především politicky. V tomto období se na přechodnou dobu změnil i název občanské nauky a výchovy na „politickou výchovu“ (1945-1946). Do učebních osnov byla občanská výchova a nauka navrácena v roce 1948. Jejím úkolem byla výchova mravně bezúhonných, slušných, zdravých, dobrých, duševně krásných lidí, kteří milují domov, národ a stát. Občanská výchova měla také úkol směřovat žáky tak, aby z nich vyrůstali politicky uvědomělí, pracovití a mravně odpovědní občané a hrdí vlastenci a obránci své vlasti. (Somr, M. a kol., 1987)

Po druhé světové válce nastaly velké změny ve školském systému. V revolučním roce 1948 nastoupil do čela republiky Klement Gottwald (1896 – 1953). Věnoval velkou pozornost lásce ke vzdělání, která měla rozšiřovat duševní obzor, poznávat dějiny a kulturu národa, učit mít rád své povolání a zlepšovat svoji kvalifikaci. (Somr, M. a kol., 1987)

V oboru kulturní výchovy mládeže a dospělých má zásluhy i Zdeněk Nejedlý (1878 - 1962), který podporoval jednotnou školu. Usiloval o kulturní výchovu ve škole i mimo ni a poukazoval na důležitost estetické výchovy. V období, kdy byly vytvořeny nové koncepce pro školský systém, kladl důraz na větší přípravu učitelů na budoucí povolání. (Somr, M. a kol., 1987)

⁸ SOMR Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN 1987. s. 252

⁹ SOMR Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN 1987. s. 253

V roce 1948 přešly školy pod státní správu. Mateřská škola (3 – 6 let) se stala součástí školského systému. Byla zřízena základní povinná devítiletá školní docházka. Základní škola se dělila na dva stupně. 1. stupeň od 6 do 11 let (1. – 5. ročník) a 2. stupeň od 11 do 15 let (6. – 9. ročník). Mezi výchovné a vzdělávací obory patřily společenské a jazykové předměty, počty, věcné nauky, obory technické, estetické, zdravotní a tělovýchovné. (MVCR. Sběrka zákonů – Zákon č. 95/1948 Sb.)

Sexuální výchova nebyla na prvním stupni vyučována v pravém slova smyslu. Žáci měli být poučovani o vztazích v rodinách a ve škole si měli tyto poznatky sjednotit. Problematika sexuální výchovy byla probírána ve vyšších ročnících (tedy na 2. stupni). Vyučující se tomuto tématu věnovali zčásti v občanské výchově, zdravotní výchově a v přírodopise. V případě přírodopisu bylo vhodné zařazovat „sexuální výchovu“, protože učitelé informovali žáky o pohlavním ústrojí a jeho hygieně, o těhotenství a vývinu dítěte, o různých chorobách apod.

Vládní nařízení č. 196/1948 se mimo jiné zabývalo výchovnými a vzdělávacími obory a naukami. Stanovovalo vzdělávací obory, které se vyučovaly na národní i na střední škole, jako povinné a nepovinné předměty. „Povinné předměty na národní škole jsou jazyk vyučovací, jazyk ruský, prvouka, vlastivěda, počty a měřičství, psaní, kreslení, ruční práce, hudební výchova a tělesná výchova.

2.5 Období 60. let 20. století

Zhruba od začátku 60. let začaly vycházet odborné publikace s tematikou partnerství, manželství, rodičovství a sexuality. Většinu autorů představovali pracovníci¹⁰ Sexuologického ústavu. Autoři nevyvíjeli pouze publikační činnost, věnovali se mimo jiné i osvětové činnosti - psali články do časopisů, zúčastňovali se rozhlasových besed a listáren. Ve školách realizovali přednášky a besedy pro žáky a studenty. (Rašková, M., 2008)

V 60. letech 20. století byla sexuální výchova postupně zařazována do českého školského systému. Během dalších let provázely sexuální výchovu koncepční změny¹¹, ale také hledání odpovídajícího názvu.

V českém školském systému se kromě pohlavní výchovy objevily i názvy jako výchova k rodičovství, výchova k manželství a rodičovství, rodinná výchova či sexuální

¹⁰ Robach, Barták, Pondělíčková, Nedoma, Mellan, Šípová, Plzák

¹¹ Informace o osnovách ze základních škol se mi nepodařily dohledat.

výchova. Název pro sexuální výchovu měl co nejlépe zachytit obsáhlý přístup k otázkám intimního soužití muže a ženy, především z hlediska etiky a morálky. (Rašková, M., 2008)

Například název předmětu - výchova k manželství a rodičovství - svědčí o tom, že mezi hlavní úkoly této výchovy bylo připravovat mladistvé k zodpovědnému vstupování do vztahů a dále pak do manželství. Předpokládalo se, že manželé budou rodiči a proto bylo důležité seznamovat je se související problematikou – vztahy, manželstvím a rodičovstvím, ale i s tématy menstruace, těhotenstvím, vývojem plodu, porodem a dále pak i starostí o dítě apod.

V roce 1958 začal Výzkumný ústav pedagogický zkoumat obsah předmětu Občanská výchova, která byla zavedena v 6. - 9. ročníku základních devítiletých škol a dále i ve všech ročnících středních škol. Výchova vycházela z občanského uvědomění a aktivity, mravních vlastností a životních ideálů mládeže k všestrannému rozvoji společnosti. Občanská výchova měla seznamovat žáky se základy společenského zřízení a perspektivami vývoje společnosti. Koncepce předmětu přihlížela ke zvláštnostem psychického vývoje žáků, u kterých se objevuje potřeba vyrovnávat se s různými světovými názory, mravními a politickými problémy, na které dospívající hledají odpovědi. Občanská výchova měla ve vyšších ročnících doplňovat, rozšiřovat a zobecňovat informace z ostatních předmětů. Cílem občanské výchovy mělo být vytváření politického přesvědčení, mravních názorů, ideálů a vlastností žáků. Obsah vycházel z poznatků z oblasti politiky, ekonomiky, politické ekonomie, morálky a estetiky a v neposlední řadě také z filozofie. (Rosenzweig, M., 1967)

2.6 Období od 70. let do konce 20. století

28. prosince roku 1960 byl vydán nový zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon), který znamenal organizační sjednocení státní školské soustavy ve všech směrech. (MVCR. Sbírka zákonů – Zákon č. 189/1960 Sb.)

V tomto období se zrodila základní linie uskutečňování sexuální výchovy ve školním prostředí. V roce 1960 byl poprvé uložen pokyn k výuce výchovy k rodičovství. Na něj navazovaly další vládní usnesení a výnosy Ministerstva školství.

Výuka se uskutečňovala formou besed a přednášek pro žáky a rodiče. V obsahu rodinné výchovy převládalo poučení z anatomie, fyziologie a hygieny. Obvyklou metodou byl monolog. Jednalo se většinou o jednorázová poučení, která se týkala žáků z nejvyšších ročníků. Nejednalo se o hromadné přednášky - byly určeny buď dívkám nebo chlapcům.

V 70. letech 20. století došlo ke zvýšenému zájmu v problematice sexuální výchovy. Na základě spolupráce ministerstva školství a ministerstva práce a sociálních věcí byly vypracovány zásady výchovy k rodičovství pro všechny stupně škol. Jejich cílem bylo zdůraznit důležitost výchovy k rodičovství a přípravu na manželský a rodinný život. Jako výsledek vznikl dokument, podle kterého byla vytvořena koncepce výchovy k rodičovství. (Rašková, M., 2008)

V roce 1972 vyšel Věstník Ministerstva školství „**Zásady výchovy k rodičovství na ZDŠ**“, který určoval obsah výchovy k manželství a rodičovství. Výchovu rozděloval do tří etap (dle věku).

První etapa (6 - 10 let) měla za cíl vytvořit představu o struktuře a poslání rodiny, o sourozeneckých vztazích. Pěstování návyků osobní hygieny a zdravé životosprávy. Důležité bylo poskytování základních znalostí o lidském těle, prevenci různých nemocí a o vlivu škodlivin. Vyučující poučovali o neznámých a úchylných lidech a varovali před kontaktem s nimi. Výchovné působení zahrnovala řada předmětů¹². (Weiss, P. a kol., 2010)

V druhé etapě (11 - 12 let) bylo cílem poučit děti o změnách souvisejících s nástupem puberty. Byly podávány základní informace o individuálním vývoji člověka. Svou roli zde měly také informace o správné životosprávě. (Weiss, P. a kol., 2010)

Třetí etapa (13 - 15 let) prohlubovala výchovu v oblasti morálky, estetiky a vůle. Byl kladen důraz především na přirozené rozdíly mezi mužem a ženou. V tomto období byla vysvětlována podstata kamarádství, přátelství a lásky. Mezi důležité téma patřilo téma volby vhodného životního partnera a citové pouto mezi nimi. (Weiss, P. a kol., 2010)

80. léta znamenala pro sexuální výchovu stagnaci, možná i „malou“ regresi. Proběhla změna názvu na tzv. **výchovu k manželství a rodičovství**, byl zpracován dokument, který ukládal ministerstvu školství mnohé povinnosti ke zkvalitňování systému výchovy k manželství a rodičovství, ale k žádným koncepčním ani obsahovým změnám nedošlo. Stále se vyučovalo podle koncepce z roku 1972. Změnu s sebou přinesly manželské a předmanželské poradny, které byly v každém okresním městě. V poradnách pracovali psychologové spolupracující se sexuology, porodníky, pedagogy a právníky. Právě tato spolupráce s pedagogy měla v některých oblastech snahu zařazovat témata sexuální výchovy do škol a řešit tuto problematiku komplexně. (Weiss, P. a kol., 2010)

V 90. letech 20. století byla impulzem pro soustavnou sexuální výchovu tzv. **Minnesotská rukověť** (Guidelines for Comprehensive Sexuality Education), jež byla přeložena do češtiny a upravena tak, aby nebyla v rozporu se sociokulturními podmínkami

¹² Čtení, pracovní výchova, hudební výchova a jiné.

České republiky. Podle dotyčné rukověti byl vypracován přehled sexuální výchovy, který byl doporučen k realizaci a začlenění do systému českého školního vzdělávání pro všechny typy škol.

V roce 1993 byly oficiálně schváleny učební osnovy pro 9. ročník základní školy. Od tohoto okamžiku se rodinná výchova stala povinným předmětem na základních školách. Vyučovala se v koedukovaných třídách dvě hodiny týdně. Byl vydán metodický materiál s návodem, jak zpracovávat obsah do tematického plánu, který obsahoval problematiku partnerství, rodinného soužití a péče o dítě. Součástí tohoto plánu bylo také doporučení, jakými aktivitami měl být realizován. (Marádová, E., 2006)

V druhé polovině 90. let došlo ke změně názvu předmětu na – **rodinná výchova** a **sexuální výchova**. Zároveň nastaly další koncepční změny, díky kterým se do primárního školství zavedla rodinná a sexuální výchova jako nedílná součást výchovy ke zdraví a zdravému životnímu stylu, která měla být zařazována již od prvního ročníku. (Rašková, M., 2008)

Zapojení výchovy ke zdraví a zdravému životnímu stylu do škol mělo být výsledkem snah o zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva České republiky. Toto zapojení úzce souviselo s projekty Světové zdravotnické organizace (WHO).

Důležitý posun v české škole přinesl **Standard základního vzdělávání**¹³. Tento standard byl schválen Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy v roce 1995 a do současnosti slouží jako kritérium pro další posuzování a schvalování vzdělávacích programů.

¹³ Standard základního vzdělávání vymezuje následující vzdělávací programy (RVP PV, RVP ZV, RVP GV).

3 POJETÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY VE VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMECH REALIZOVANÝCH V DNEŠNÍ DOBĚ

V současné době probíhá výuka podle programů, které byly akreditovány dle **Standardu základního vzdělávání** (od roku 1995).

Do školního prostředí byla zavedena vzdělávací oblast **Zdravý životní styl**, která je zaměřena na podporu a ochranu zdraví. Součástí vzdělávacích programů se stala Rodinná výchova, která zaujala své pevné místo v následujících akreditovaných programech, podle kterých se vyučuje dodnes. (Marádová, E., 2006)

3.1 Vzdělávací program Základní škola

Vzdělávací program **Základní škola** je platný od roku 1996. Jedná se o přesně strukturovaný program od 1. do 9. ročníku. Plán zahrnuje volitelné předměty, které reagují na potřebu otevřenosti vzdělávací nabídky a tím učivo obohacují a rozšiřují.

V programu Základní škola najdeme témata, která se týkají sexuální výchovy hned v několika předmětech, protože sexuální výchova není vyučována samostatně.

Prvouka „dává“ žákům prvního stupně nové poznatky a informace z různých oblastí života. Předmět vytváří a posiluje vztah nejen k okolí, ale i k vlastní osobě a jiným lidem. Sexuální výchova zde hraje také významnou roli. Tato problematika však musí být přizpůsobena věku dětí a jejich mentalitě. Nejpodstatnější jsou informace o lidech, o vztazích mezi nimi či o zdraví. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Témata sexuální výchovy se vyskytují v oblasti **Moje rodina**, kde mají být žáci poučováni o vztazích mezi jednotlivými členy v rodině, o významných událostech (narození nového člena, oslavy, apod.), ale i o problémech, které mohou v jednotlivých rodinách nastat. Ve vzdělávací oblasti **Domov**, se můžeme mj. setkat s osobními vztahy, které jsou také součástí sexuální výchovy. V oblasti **Člověk**, se žáci dozvídají informace o rozdílech mezi lidmi (věk, pohlaví, barva pleti, apod.), seznamují se se stavbou těla a s jednotlivými částmi, s nejdůležitějšími orgány a jejich funkcemi. I tato témata mají svůj význam pro sexuální výchovu. Oblast **Člověk mezi lidmi** se zabývá lidskými právy, úmluvou o právech dítěte, ale stěžejním tématem jsou vztahy mezi jednotlivými lidmi. Vzdělávací oblast **Člověk a zdraví** má svůj tematický okruh nazvaný **Základy rodinné a sexuální výchovy**. Do učiva tohoto okruhu patří rodina, vztahy mezi lidmi a to především láska a kamarádství, rozdíly mezi mužem a ženou, vznik a vývoj jedince (od početí do narození), (sexuální) chování mezi

lidmi¹⁴, ale i sexuální zneužívání a zásady bezpečného chování. Důležitou součástí je i dovednost říci „NE“, kterou se žáci mají učit již v předškolním věku. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Výchova ke zdraví se věnuje především prevenci nemocí. Poskytuje informace v otázkách zdraví, které je spojeno s dospíváním a následně i s výběrem partnera. Rozšiřuje a upevňuje základní poznatky a dovednosti v péči o zdraví, osobní hygienu, vztahy mezi lidmi, osobní péči apod. Poznatky, které Výchova ke zdraví rozšiřuje, mají mít žáci z rodin a z prvouky. Důležité je, aby žáci dokázali využívat získané znalosti v denním životě. Tato vzdělávací oblast neopomíná ani nastupující pubertu a zájem o druhé pohlaví, z tohoto důvodu klade důraz na základy rodinné a sexuální výchovy. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Sexuální výchova zaujímá ve vzdělávací oblasti **Výchova ke zdraví** své významné místo. Témata jako osobní a intimní hygiena dívek a chlapců v období dospívání, zdraví a jeho ochrana a to nejen před pohlavně přenosnými chorobami, ale i zdravý životní styl zaujímají důležité postavení právě v problematice sexuální výchovy.

Výchova ke zdraví má svůj okruh **Základy rodinné a sexuální výchovy**, ve které rozebírá jednotlivá témata týkající se rodiny¹⁵. Nezastupitelnou roli zde zaujímají vztahy mezi lidmi a to ve formě kamarádství, lásky, manželství a rodičovství. Téma rodičovství obsahuje nejen pohlavní styk, kdy může dojít k oplodnění, ale také vývoj plodu, porod a následnou péči o dítě. Významnou součástí je prevence před pohlavně přenosným nemocem, nechtěným otěhotněním, sexuálním zneužíváním a dalšími tématy sexuální výchovy. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

V **Přírodopise** z hlediska sexuální výchovy je zajímavé téma **Člověk**, ve kterém se žáci učí o vzniku a vývoji člověka. Dále pak oblast **Stavba těla a funkce jednotlivých orgánů**, v níž se probírá jednotlivé orgány. Z hlediska sexuální výchovy je důležitá vylučovací a rozmnožovací soustava v níž jsou žáci informováni o stavbě a funkci daných orgánů, dále pak o odpovědném rodičovství, nebezpečí pohlavních chorob, HIV/AIDS apod. Další důležité téma je **Poškození lidského organismu**. V této oblasti jsou důležité informace o nemocích, jejich prevencí a léčbou. Dalším tématem, ve kterém se objevuje sexuální výchova je Rozmnožování organismů. Jak daný název naznačuje, žáci se učí o zachování rodu, fyziologii rozmnožování, genech, genetice a o dědičnosti. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

¹⁴ Mazlení, objímání, líbání.

¹⁵ Funkce a vývoj rodiny, výchovné vlivy, rodinné role, náhradní rodinná péče apod.

Občanská výchova by měla rozvíjet vědomosti v návaznosti na učivo z 1. stupně - prvouka, vlastivěda. Tento předmět začleňuje poznatky, dovednosti a zkušenosti do běžného lidského života. Žáci mají mít představu o mravních a právních předpokladech o společenském soužití, mají se orientovat v různých situacích rodinného, osobního, citového a občanského života a v jeho základních hodnotách. Důležité je také seznamování se s různými kulturami a tradicemi. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

V **Občanské výchově** a i v ostatních předmětech jsou zpracovány tematické okruhy.¹⁶ V jednotlivých okruzích se probírají témata, které souvisí ve větší či menší míře se sexuální výchovou. Okruh **Život ve společnosti** seznamuje se začleňováním do společnosti, ukazuje různé typy sociálních skupin, v nichž se dennodenně nacházíme. Dále pak řeší společenské vztahy a sociální role, které každý člověk zastává. Neméně důležitou součástí jsou mezilidské vztahy. K tomuto tématu se váže oblast **Člověk a morálka**, ve které najdeme informace o mravnosti, mravních hodnotách a morálce. Oblast **Člověk a dospívání** se zabývá tělesnými, duševními a sociálními změnami během života člověka. Navazující téma **Člověk a citový život** se prolíná s ostatními tématy a zahrnuje citové vztahy, které hrají významnou roli pro budoucí partnerství a rodičovství. Téma **Člověk a rodinný život** obsahuje učivo mravních a právních předpokladů pro uzavření manželství, zodpovědné rodičovství, vztahy v rodině, odpovědnost rodičů za dítě a péči o ně a oblasti s tímto tématem související. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Rodinná výchova je vyučována na 2. stupni ZŠ a její úlohou je navázat na učivo z 1. stupně¹⁷. Mezi hlavní obsahové prvky patří zdraví a rodina. Důležitá je orientace žáků v základních otázkách zdraví, zdravého životního stylu, rodinného života a v další problematice mezilidských vztahů. Podstatné je i osvojování si odpovědného chování a rozhodování, tzn. odpovědnost za své zdraví, ale i partnerské vztahy, rodinný a rodičovský život. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Rodinná výchova navazuje na výchovu ke zdraví a rozvíjí a prohlubuje jednotlivá témata¹⁸. Obsah témat je společný pro dívky i chlapce. V některých případech – intimní hygiena dívek a chlapců, antikoncepční metody apod. je možné vyučovat odděleně. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Rodinná výchova má okruhy, ve kterých můžeme najít témata sexuální výchovy. Okruh **Rodina a širší sociální prostředí** obsahuje v učivu téma rodiny a jednotlivé role v ní,

¹⁶ Náš region, naše vlast, Kulturní dědictví, Život ve společnosti, Člověk a morálka, Člověk a lidská práva, Člověk a dospívání, Člověk a citový život, Člověk a rodinný život, Životní perspektivy a další.

¹⁷ V předmětu prvouka a v bloku předmětů vlastivěda, přírodověda.

¹⁸ Témata související se sexuální výchovou, ale i ostatní.

vliv rodiny na rozvoj osobnosti, dospívání a problémy s ním spojené, ale i změny v rodině¹⁹ zde hrají významnou roli. Součástí tohoto okruhu je také téma výběru partnera, rodičovství a manželství nezletilých a následně jejich důsledky. Oblast **Péče o zdraví, osobní hygiena, režim dne** úzce navazuje na výchovu ke zdraví. Z hlediska sexuální výchovy jsou především důležitá témata: o prevenci nemocí a pohlavně přenosných nemocí, osobní a intimní hygienu, režim dne pro gravidní ženy a děti apod. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

Rodinná výchova má také okruh **Sexuální výchova**. Ten se zabývá vztahy mezi lidmi²⁰. Obsahuje témata plánovaného rodičovství, nekoitální aktivity²¹, metody antikoncepce²², těhotenství a umělé přerušování těhotenství, pohlavně přenosné choroby a partnerské vztahy. Dává možnost také různým postojům k lidské sexualitě a sexuálnímu chování (sexuální orientace, promiskuita, apod.). Důležitá jsou také témata pornografie a sexuálního zneužívání. Významnou součástí je informovanost s problematikou sexuálního obtěžování, znásilnění, ohrožení mravního vývoje dětí a mládeže apod. (VÚP. Základní vzdělávání – Vzdělávací program Základní škola)

3.2 Vzdělávací program Obecná škola

Obecná škola obsahuje dva programy – Vzdělávací program **Obecná škola** (na 1. stupni) a Vzdělávací program **Občanská škola** (na 2. stupni), platný od roku 1997. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

Na druhém stupni základních škol je vyučován **Přírodopis**, ve kterém se děti seznamují s informacemi o přírodě, lidském organismu, zdraví a nemoci. V předmětu se objevují některá témata z problematiky sexuální výchovy. Přírodopis obsahuje různá tematické okruhy²³, které se týkají člověka a přírody. Rozvíjí dosavadní znalosti z 1. stupně základní školy. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

Žáci mají být vedeni k odpovědnosti a k úctě k životu. Prohlubují si informace z oblasti lidského života a zdraví. Učí se ohleduplnosti, odpovědnosti a citlivosti vůči ostatním lidem a to především v mezilidských vztazích. Svou roli zde hraje anatomie

¹⁹ Narození dítěte, adopce, nemoc, rozvod, úmrtí apod.

²⁰ Vztahy k druhému pohlaví, partnerské vztahy, první sexuální kontakty, zakládání rodiny apod.

²¹ Mazlení, líbání, dotýkání.

²² Přirozená, bariérová, hormonální, ale také i abstinence.

²³ Rozmanitost forem života, Podstata života a jeho trvání, Vztahy v přírodě, Země a život, člověk – jeho existence a zdraví, Člověk a příroda, Naše příroda a její ochrana – jedná se o základní okruhy přírodopisu, které jsou na 2. stupni ZŠ probírány.

člověka, ve které se žáci seznamují se stavbou a funkcí svého těla a jeho vývojovými změnami. (Ve spojitosti se sexuální výchovou se jedná o rozmnožovací soustavu a její funkci.) Jedním z cílů přírodopisu je ovlivnit citový vztah žáků k životu, k přírodě a k probuzení pocitu odpovědnosti za své jednání. Velký důraz je kladen také na prevenci negativních jevů. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

Přírodopis vytváří příležitosti pro zařazování poznatků a dovedností z jiných předmětů. Lze proto některá témata pojmout komplexně např. učivo o vývoji lidského jedince, o ochraně zdraví nebo zásady zdravé životosprávy. Právě tato témata, která jsou součástí sexuální výchovy, lze propojit s občanskou a rodinnou výchovou. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

V přírodopisu můžeme najít různé okruhy²⁴, které se zabývají jednotlivými tématy. Okruh **Člověk a jeho život** obsahuje témata sexuální výchovy. Žáci si osvojují zásady zdravého životního stylu, poznávají funkci rodiny, základní (sexuální) vztahy a jejich význam v lidském životě, vývoj jedince apod. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

Důležitou součástí sexuální výchovy v přírodopisu je rozmnožování, vývoj pohlavních buněk a zárodku, těhotenství a vývoj plodu, porod, rodičovská odpovědnost, prevence pohlavních chorob a AIDS/HIV. Významné téma je také funkce rodiny. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

V **Občanské výchově** jsou žáci seznamováni s vlastivědnými, právními, ekonomickými, ekologickými, etickými a antropologickými tématy. Poslední dvě témata (etické a antropologické) jsou součástí sexuální výchovy, která je v programu Občanská škola považována za průřezové téma. V etických a antropologických tématech jsou součástí probíraného učiva etické pojmy, jako je svoboda, dobro, zlo, přátelství, láska, zrada, pravda či lež. Další témata sexuální výchovy představuje látka domov, rodina a partnerské vztahy (kdo ji utváří, vztahy mezi jednotlivými členy apod.). (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

Rodinná výchova má za úkol vybavit děti vědomostmi a dovednostmi, které budou žákům pomáhat bez problémů přijmout jejich budoucí sociální roli v rodinném a společenském životě. Významným úkolem Rodinné výchovy je naučit žáky být spolehlivým a dobrým partnerem a zodpovědným rodičem. Tato výchova je pojata jako praktické využití poznatků, které žáci získali v hodinách občanské výchovy, přírodopisu, fyziky, chemie a jiných předmětech. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

²⁴ Rozmanitost života, Podstata života a jeho trvání, Vztahy v přírodě, Země a život, Člověk a jeho život, Člověk a příroda, Naše příroda a její ochrana,

Žáci se učí mj. základy vedení domácnosti, úpravu a údržbu bytu, základní pravidla a péči o zdraví. Součástí sexuální výchovy tvoří i zdravý životní styl, osobní a intimní hygiena a etika dospívání. Významné je seznamování žáků s ochranou proti sexuálnímu zneužití. Podstatný je i význam konfrontace sexuálního chování, zdraví a etické stránky sexuality s různými postoji - s vírou, morálkou a sdělovacími prostředky²⁵. Své místo zde nalézá také prevence pohlavně přenosných nemocí a přenos HIV/AIDS. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

V 8. ročníku jsou prohlubovány znalosti obsažené v **občanské výchově** a **přírodopisu**. Jedná se o témata zdravotní výchovy a problémy mezilidských vztahů. Tyto informace se prohlubují a probírají se v širším kontextu. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

V oblasti **zdravého životního stylu** je součástí sexuální chování, ochrana zdraví a snaha o vyloučení rizikového chování. Významnou úlohu zde sehrává antikoncepce a s ní následně spojené těhotenství, etické problémy interrupce a pohlavně přenosné choroby. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

V posledním, tedy v 9. ročníku se završuje příprava žáků na vstup do života. Žáci si prohlubují znalosti ve třech okruzích – **Jsme občany, Tvoříme svůj domov** a **Budeme rodiči**. Z pohledu sexuální výchovy je nejpodstatnější okruh **Budeme rodiči**. V této části se v kontextu probírají témata manželství, plánování rodičovství, početí, těhotenství a porod, péče a výchova dítěte. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

Vzdělávací program také řeší problematiku **Zdravotní, sexuální, ekologické a dopravní výchovy**. Tato problematika je zařazována do různých vyučovacích předmětů. Autoři programu považují za nevhodné či zavádějící situace, kdy jsou takovéto komplexní problémy vyčleněny jako zvláštní předmět. (VÚP. Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9. ročník)

3.3 Vzdělávací program Národní škola

Program je schválen od roku 1997. Název má znázorňovat myšlenku „Národ sobě“. Součástí projektu Národní škola jsou dva programy. (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

²⁵ Televize, rádio, noviny, časopisy, internet.

První program „**Výchova k zdravému životnímu stylu**“, který je pro školy závazný. Nese jednu ze stěžejních zásad, ve které je kladen důraz na **zdravý životní styl**, který se prolíná v předmětech prvouka a přírodověda (na 1. stupni) a v předmětech občanské výchovy, rodinné výchovy, přírodopisu, chemie, tělesné výchovy a dalších předmětů (na 2. stupni). (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

V programu je kladen důraz na zdraví, prevenci nemocí a mezilidské vztahy. Žáci se také učí o návykových látkách a k odmítavému postoji k nim. Ve vzdělávacím obsahu najdeme kromě tělesné výchovy, výživy, zdraví a hygieny, protidrogové prevence, osobní bezpečí, také **sexuální výchovu**. (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

Sexuální výchova má učit vnímat sexuální aktivity jako přirozenou součást lidského života. Učební látku tvoří: antikoncepční metody a zásady bezpečného sexu. S těmito tématy souvisí plánované rodičovství, těhotenství, dále pak rizikové faktory jako jsou pohlavní choroby, HIV/AIDS, promiskuita, ale i sebeúcta. (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

Občanská výchova a **Rodinná výchova** rozšiřují znalosti získané z předmětů prvouka a vlastivěda. Rodinná výchova má připravovat žáky a mladistvé na budoucí život v rodině. Důležité je naučit žáky odpovědnosti za své činy a respektu k druhým lidem. Vzhledem k sexuální výchově jsou v rodinné výchově témata týkající se rodiny (zákon o rodině, výběr partnera, plánované rodičovství, sexuální vztahy partnerů, antikoncepce, péče o dítě apod.), dospívání (puberta), vztahy mezi vrstevníky, ale i k druhému pohlaví, kamarádství, láska, prevence pohlavních chorob či osobní a intimní hygiena. (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

V **Přírodopisu** v 8. ročníku je významnou součástí učivo o člověku. Témata²⁶ jsou obdobná jako v Občanské výchově a Rodinné výchově, avšak se na tuto problematiku nahlíží z jiného úhlu pohledu. Žáci se učí o stavbě a funkci orgánových soustav²⁷ člověka. V tomto předmětu se podrobně probírají témata týkající se tělesné stránky člověka. (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

Druhý program tvoří „**Myšlenkové dovednosti (filozofie pro děti)**“, který není pro školy povinný. Hlavním cílem programu je napomoci rozvíjet talent v různých oblastech, zejména v oblasti rozumové, etické a estetické. Cílem tohoto programu je v žákovi utvářet vlastní identitu, posilovat sebedůvěru a sebeovládání, rozvíjet tvořivost

²⁶ Lidská sexualita, těhotenství, vývoj plodu, porod, péče o dítě, prevence pohlavně přenosných chorob apod.

²⁷ Soustava opěrná a pohybová, dýchací, trávicí, vylučovací, cévní, rozmnožovací, nervová, smyslové orgány, kůže, žlázy s vnitřní i vnější sekrecí.

a vytvářet předpoklady k samostatnému a zodpovědnému rozhodování a uvažování o následcích svých činů. (VÚP – Vzdělávací program Národní škola)

I v tomto programu se některá témata promítají do sexuální výchovy. Jedná se především o sebedůvěru, sebeovládání, zodpovědné jednání a následně nesení odpovědnosti za své činy (např. nezodpovědné jednání a časté střídání partnerů v intimním životě, může vést k otěhotnění dívky či nakažení pohlavní nemocí).

3.4 Národní program a rámcové vzdělávací programy

Principy kurikulární politiky jsou zformulovány v **Národním programu rozvoje vzdělávání České republiky** v tzv. Bílé knize a zakotveny v zákoně „**O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání**“ (zákon č. 561/2004 Sb. - školský zákon). Do vzdělávací soustavy byl zaveden nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny ve dvou úrovních. Jedná se o státní úroveň a školní úroveň. (VÚP. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Státní úroveň představuje **Národní program vzdělávání** (Bílá kniha), který obsahuje **Rámcové vzdělávací programy** (RVP). Vymezuje vzdělávání jako celek a rozděluje jej na etapy (předškolní, základní a střední vzdělávání). Školní úroveň představují **školní vzdělávací programy** (ŠVP), podle kterých se vyučuje na jednotlivých školách.

Národní program vzdělávání, rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty. Jsou přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost. (VÚP. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

3.4.1 Rámcové vzdělávací programy (RVP)

Programy vycházejí ze strategie vzdělávání. Zdůrazňují kompetence a jejich provázanost se vzdělávacím obsahem pro uplatnění znalostí a dovedností v běžném společenském životě. Vycházejí z pojetí celoživotního učení. Vzdělávací programy podporují pedagogickou nezávislost škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání. (Marádová, E., 2006)

Rámcový program vymezuje vzdělávací obsah. Tedy to, co je nepostradatelné pro povinné základní vzdělávání žáků a průřezová témata, která umožňují úpravu obsahu pro

vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. RVP je otevřený dokument, který je aktualizován podle měnících se potřeb naší společnosti. Vzdělávací obsah RVP pro základní vzdělávání je orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. (VÚP. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Základy sexuální výchovy můžeme najít již na prvním stupni ve vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět**. Tato oblast se týká člověka a jeho rodiny, společnosti, ve které se nacházíme, ale také vlastí, přírodou, kulturou a dalšími různorodými tématy. Člověk a jeho svět má rozšiřovat znalosti, které mají žáci ze svého domova. (VÚP. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Další oblastí je **Člověk a zdraví**, ve které se žáci učí o hodnotě zdraví a smyslu zdravotní prevence. K tomuto tématu také bezpochyby patří prevence pohlavně přenosných chorob a prevence HIV/AIDS. (VÚP - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Člověk a společnost je další vzdělávací oblast, která se vyučuje v Dějepise a Výchově k občanství. Výchova se zaměřuje mimo jiné na prevenci vůči rasistickým, xenofobním a extremistickým postojům. Důležitou roli zde hraje prevence a výchova k toleranci a respektování lidských práv a svobod. Tato výchova se propojuje s respektováním mužů a žen. Sexuální výchova zde také nachází své místo a to především v toleranci vůči homosexuální menšině. (VÚP - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Vzdělávací oblast **Člověk a příroda** se zabývá zkoumáním přírody a různých problémů s přírodou spojených. Do této oblasti můžeme zařadit předměty jako jsou Fyzika, Chemie, Přírodopis a Zeměpis. Pro sexuální výchovu je nejdůležitější Přírodopis, ve kterém se žáci seznamují se stavbou a funkcí jednotlivých orgánových soustav a zkoumají vztahy mezi nimi. Žáci si rozšiřují znalosti týkající se početí dítěte, vývinu a péči o ně. Součástí výuky jsou také znalosti týkající se nemocí, jejich prevencí a léčbou. (VÚP - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Oblast Člověk a zdraví zahrnuje vyučovací předměty Výchovu ke zdraví a tělesnou výchovu. Oblast přináší poznatky o zdraví a prevenci nemocí, zahrnuje také znalosti o rodině, škole, společenství vrstevníků a mezilidských vztazích. Jedná se o důležitou součást sexuální výchovy, neboť pohlavně přenosných chorob existuje celá řada a je důležité dospívající informovat i v této oblasti. V sexuální výchově hraje velkou roli prevence pohlavně přenosných nemocí. (VÚP - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Jednotlivé oblasti mají své klíčové kompetence, které představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člověka ve společnosti. Propojení vzdělávacího obsahu a klíčových kompetencí si určují jednotlivé školy, které si sestavují své školní vzdělávací programy (ŠVP) a výchovné a vzdělávací strategie vyučovaných předmětů.

3.4.2 Školní vzdělávací program základního vzdělávání (ŠVP ZV)

Školní vzdělávací program základního vzdělávání si v současnosti vytváří jednotlivé školy samy. Dostaly tak příležitost vytvořit svůj jedinečný program, který je projevem pedagogické autonomie a svobody. Samotné vytváření programu má své přednosti, ale i úskalí. Do tvorby ŠVP ZV by se měli zapojit všichni učitelé. Měli by vytvořit tým, který se vzájemně podporuje a vytváří jeden ucelený program.

ŠVP je vytvářen podle zásad stanovených rámcovými vzdělávacími programy. Pro usnadnění vytváření ŠVP ZV byl připraven *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání*, který je vytvořen ke každému RVP. Tento manuál pomáhá při zpracovávání školní vzdělávacího programu a uvádí způsoby zpracování jednotlivých částí a obsahuje konkrétní příklady pro tvorbu určitého vzdělávacího programu. (VÚP - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Program jasně vymezuje výsledky vzdělávacího procesu. Určuje a vymezuje klíčové kompetence²⁸, kterých mají jednotliví žáci dosáhnout během svého studia. V jednotlivých oborech stanovuje očekávané výstupy. (Marádová, E., 2006)

²⁸ Kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní.

4 DOPORUČENÍ K VÝUCE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

2. dubna 2010 vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT ČR) doporučení k výuce sexuální výchovy. Sexuální výchovu zařadilo k nejobtížnějším a nezbytným tématům, kterých se má základní škola ujmout. Podle Miroslavy Kapicové, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, je složité jakkoli uchopit toto téma. Složitost spočívá v tom, že látka, která se probírá právě v oblasti sexuální výchovy, se prolíná více předměty a proto potřebuje komplexní přístup v celé škole. Cílem doporučení je upozornit na rozsáhlé souvislosti sexuální výchovy a připomenout důležitost sociálních, psychologických a etických aspektů, které jsou součástí výchovy. Podle názorů ministryně Kapicové se má jednat o „komplexní a systematickou sexuální výchovu, která vštěpuje dítěti morální principy, formuje jeho jednání a postoje k sexuální problematice, rozvíjí citovou oblast v návaznosti na budoucí roli muže či ženy v rodině i ve společnosti. Nejde tedy pouze o prosté předávání faktů, ale také o vytváření postojů k sexuální morálce, o osobnostní autonomii a o potřebné návyky k optimálnímu soužití ve vztazích.“²⁹

V dokumentu nalezneme začlenění sexuální výchovy do výuky základních škol a rozložení témat do jednotlivých tříd. Součástí materiálu je i zohlednění spolupráce školy s rodiči žáků, etický přístup k dané problematice a řada doporučení pro efektivní uskutečňování sexuální výchovy na základních školách. (MŠMT – Doporučení k výuce sexuální výchovy)

Do základních škol byla současně rozesílána příručka **Sexuální výchova – vybraná témata**. V příručce jsou rozpracovány některé otázky z problematiky sexuální výchovy a odpovědi na ně.

Příručka obsahuje tato témata:

- „sexuální výchova a RVP ZV včetně námětů učiva vzhledem k věkovým zvláštnostem;
- sexuální výchova z pohledu etiky;
- ochrana reprodukčního zdraví;
- HIV/AIDS;
- nemoci přenosné pohlavním stykem;
- sexuální deviace a deviantní chování;

²⁹MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy*. Ze dne 2.4.2010. [citováno 8.4.2010] Dostupné na < <http://www.msmt.cz/pro-novinare/msmt-vydava-doporuceni-k-vyuuce-sexualni-vychovy> > .

- sexuální dysfunkce;
- sexualita a média – bezpečný internet;
- generové aspekty sexuální výchovy;
- syndrom CAN (Child Abuse and Neglect);
- sexuální výchova v rodině;
- didaktické náměty³⁰

Oproti ostatním vzdělávacím programům³¹, podle kterých se dodnes vyučuje, obsahuje doporučení témata sexuální deviace a deviantního chování, sexuální dysfunkce, které v předchozích programech nebylo zmiňováno. Významné téma je i sexualita a média – bezpečný internet. V současnosti je internet hojně využíván také žáky 1. stupně a ještě více žáky 2. stupně základních škol. Žáci na internetu hledají různé informace, které se mohou týkat sexuální výchovy (odborné články, diskusní fóra apod.). Není složité najít a prohlížet webové stránky s pornografickými materiály – stačí jen potvrdit, že je uživateli 18 a více let. Důležité jsou také informace o syndromu CAN³², které by měly být do výuky zařazovány. Tato témata jsou choulostivá, ale je důležité, aby žáci byli informováni již od útlého dětství.

Sexuální výchova má být pojímána komplexně, tzn., že biologická, sociální a psychologická hlediska by měla být v rovnováze. Žákovi se má dostávat ucelené a uspořádané učivo z dané oblasti. Sexuální výchova nerozvíjí znalosti jen v oblasti sexu, dospívání, vývoje plodu, partnerství, ale také oblasti morální a etické. Sexuální výchova ovlivňuje a formuje jednání a postoje k lidské sexualitě a působí i na citovou oblast dítěte. (MŠMT – Doporučení k výuce sexuální výchovy)

Sexuální výchova má směřovat „k tomu, aby si žáci osvojili a kultivovali odpovědné chování, rozhodování a komunikaci v situacích souvisejících s reprodukčním zdravím, partnerskými vztahy, rodinným životem a rodičovstvím, a aby jejich vstup do dospělosti byl provázen odpovědným přístupem ke zdraví a založení rodiny. Sexuální výchova představuje dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na žáka, které ovlivňuje formování jeho osobnosti v otázkách rodiny a lidské sexuality.“³³

³⁰ MŠMT. Doporučení k výuce sexuální výchovy. Ze dne 2.4.2010[citováno 8.4.2010] Dostupné na <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/msmt-vydava-doporuceni-k-vyuce-sexualni-vychovy>>

³¹ Vzdělávací programy: Základní škola, Obecná škola, Národní škola a RVP.

³² Syndrom týraného zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

³³ MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy* – pdf. dokument. 3 str. Ze dne 2.4.2010. [citováno 8.4.2010] Dostupné na

<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/tiskove_zpravy/Doporuceni_sexualni_vychova.pdf>

Významným bodem v příručce je doporučení, které zahrnuje problematiku do prevence rizikového chování. Problematika má být také zařazena do minimálního preventivního programu³⁴. Škola musí zohledňovat zařazování sexuální výchovy podle různých specifíků, která se vyskytují v regionu či na dané škole. (MŠMT – Doporučení k výuce sexuální výchovy – pdf. dokument)

Doporučení k výuce sexuální výchovy obsahuje personální podmínky, které se zabývají požadavky na osobnost učitele. (MŠMT - Doporučení k výuce sexuální výchovy – pdf. dokument)

„Učitel sexuální výchovy by měl:

- **být dostatečně odborně vybavený**, kvalifikovaný zejména v oblasti didaktiky sexuální výchovy
- **průběžně se vzdělávat** v tématech sexuální výchovy, doplňoval si aktuální informace k dané problematice,
- **být zvláště pozitivně smýšlející, empatický, kreativní**, schopný vést konstruktivní dialog a diskuzi, kolegiální, respektovaný a uznávaný,
- **si být vědom svých povinností v souvislosti s dohledem nad žáky** (u programů realizovaných externími lektory) **a svých povinností zejména v případě získání podezření na spáchání sexuálně motivovaného trestného činu, mravního ohrožení mládeže apod.,**
- **znát příslušnou legislativu** související s jednotlivými tématy sexuální výchovy,
- **spolupracoval s vedením školy, výchovným poradcem, školním metodikem prevence, školním speciálním pedagogem či školním psychologem** a s celým pedagogickým sborem, při tvorbě koncepce sexuální výchovy ve škole,
- **mít přehled o specializovaných pracovištích** v místě jeho působení a spolupracovat s nimi,
- **umět spolupracovat s rodičovskou veřejností,**
- **umět efektivně zapojovat žáky do různých projektů a akcí,**
- **si být vědom etických hranic osobní výpovědi, učitel bývá často vzorem**, a to by měl zvážit i ve svých výpovědích před žáky,

³⁴ Minimální preventivní program má mít každá škola.

- **být otevřený k více možným náhledům na sexualitu a respektovat individuální zvláštnosti žáka .**³⁵

Obecných požadavků na učitele sexuální výchovy není málo. Je otázkou, zda učitelé sexuální výchovy v současné době splňují všechny, nebo alespoň většinu zmíněných požadavků, které uvádí pokyn MŠMT k výuce sexuální výchovy.

Lze pochybovat o tom, že vyučující tyto podmínky splňují. Důvod pochybování tkví v tom, že zatím neexistuje dostatečná příprava všech učitelů v oblasti sexuální výchovy. Na vysokých školách není pro budoucí učitele příprava na sexuální výchovu povinná. Spousta učitelů nemá vzdělání v oblasti sexuální výchovy a ani v současnosti se v této oblasti nevzdělává. Není tedy možné, aby splnili všechny požadavky, které na ně klade pokyn k výuce sexuální výchovy.

Učitelé, kteří tyto podmínky, nebo alespoň většinu podmínek splňují, považují za výjimky, protože jich opravdu není mnoho.

Pokud by měl učitel dosáhnout výše zmíněných požadavků a vzdělání, museli bychom pravděpodobně zavést sexuální výchovu jako speciální povinný předmět na pedagogických fakultách vysokých škol, abychom zajistili stejnou přípravu pro všechny akreditované obory. Dalším řešením jsou školení týkající se sexuální výchovy, kterých by se museli účastnit učitelé s nedostačujícím vzděláním.

Sexuální výchova je na jednotlivých základních školách realizována různě. Může být zařazena do několika vyučovacích předmětů, nebo je součástí jednoho samostatného předmětu.³⁶

Sexuální výchova může být vyučována formou kurzů a seminářů, které jsou vedeny učitelem, nebo odborníkem. Důležitou stránku tvoří samotná výuka, protože podávání pouhých informací nemusí žákům zajistit kvalitní výchovu. Proto jsou zařazovány modelové situace, které pomáhají k utváření postojů k dané problematice. Vyučující by tedy měl využívat různé metody – výklad, diskuzi, interaktivní práci s žáky, samostatnou práci s informacemi, projektové dny, vzdělávací programy, které zahrnují besedy s odborníky, návštěvy specializovaných zařízení a v neposlední řadě spolupráci s rodinou,

³⁵ MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy* – pdf. dokument. 6 str. Ze dne 2.4.2010. [citováno 8.4.2010] Dostupné na http://www.msmt.cz/uploads/soubory/tiskove_zpravy/Doporuceni_sexualni_vychova.pdf

³⁶ Sexuální výchova zařazována do rodinné výchovy, občanské výchovy, výchovy ke zdraví nebo jinak pojmenovaného vyučovacích předmětu podle školního vzdělávacího programu.

která je velice důležitá. „Při volbě každé formy a metody výuky sexuální výchovy předchází zodpovědná a promyšlená příprava.“³⁷

Ve výuce sexuální výchovy je nutné, aby ve všech metodách byly dodržovány principy etického a empatického přístupu k žákům.

4.1 Desatero realizace sexuální výchovy

V pokynu MŠMT ČR můžeme najít inspiraci pro realizaci sexuální výchovy na základní škole.

„Desatero realizace sexuální výchovy:

- **spolupráce školy s rodinou,**
- **systémovost a provázanost sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem ve škole,**
- **vědeckost v sexuální výchově,**
- **princip důvěry,**
- **koedukovanost v sexuální výchově,**
- **etický přístup,**
- **komplexnost a harmonie v sexuální výchově,**
- **osobnost učitele,**
- **přiměřenost v sexuální výchově,**
- **neodsuzující a citlivý postoj k sexualitě.“³⁸**

Významnou roli zde hraje spolupráce mezi školou a rodinou, která vychází ze zákona č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a zákona č. 94/1963 Sb. o rodině.

„Sexuální výchova v rodině začíná a z rodiny vychází, a proto by měla škola na rodinnou sexuální výchovu navazovat, dále ji rozšiřovat a prohlubovat, neboť rodina je

³⁷ MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy* – pdf. dokument. 8 str. Ze dne 2.4.2010. [citováno 8.4.2010] Dostupné na

<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/tiskove_zpravy/Doporuceni_sexualni_vychova.pdf>

³⁸ MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy* – pdf. dokument. 9 str. Ze dne 2.4.2010. [citováno 8.4.2010] Dostupné na

<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/tiskove_zpravy/Doporuceni_sexualni_vychova.pdf>

nejvýznamnějším zprostředkovatelem tzv. sociálního učení, díky kterému si žáci osvojují hodnoty, normy a pravidla chování.“³⁹

Podle mého názoru řeší doporučení problémy, které byly součástí předchozích vzdělávacích programů, podle kterých se dodnes vyučuje. Navíc však zařazuje další problematiku, která byla zařazována jako nadstavbová pro vzdělávací programy, nebo ji mohli učitelé zařazovat podle svého uvážení.

Někteří vyučující, „rozšiřující“ problematiku, (syndrom CAN, sexualita a média, sexuální deviace a deviantní chování, sexuální dysfunkce) zařazovali již před vydáním tohoto doporučení.

³⁹ MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy* – pdf. dokument. 10 str. Ze dne 2.4.2010. [citováno 8.4.2010] Dostupné na <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/tiskove_zpravy/Doporuceni_sexualni_vychova.pdf>

5 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE SVĚTĚ

Sexuální výchova se mezinárodně začala řešit až po druhé světové válce. Mezi první průkopníky řadíme A.C. Kinseyho, který se v letech 1948 až 1953 zabýval rozsáhlými výzkumy v oblasti sexuální výchovy. V 70. letech se ve světě postupně začínají řešit otázky, které souvisely právě s touto problematikou. Zároveň dochází k rozšíření problematiky do dalších oborů – tedy do pedagogiky a etiky. V praxi se to projevilo rozšířením obsahu a změně názvu vyučovacího předmětu. (Weiss, P., Zvěřina, J., 2001)

Protože je Česká republika součástí Evropské unie a dochází k integraci v různých odvětvích, nejinak tomu bude také v případě školství. Sexuální výchova se vyvíjela v jednotlivých státech individuálně a způsoby jejího vyučování a přístupu se liší. (Pro ilustraci zmíním i některé mimoevropské státy.)

5.1 Norsko

V Norsku se během roku 1971 zavedl do škol povinný předmět „Lidská sexualita“. O tři roky později přibyl další předmět – „Rodina“. Oba zmíněné předměty se spojily do jednoho pod názvem „Učit se žít společně“. V 80. letech pak došlo k „předimenzování“ v otázkách mezilidských vztahů. Jednalo se o tendenci zvýraznit úlohy manželství a rodičovství. Sexuální výchova nebyla v té době příliš doceněna. (Janiš, K., 2006, Rašková, M., 2008)

5.2 Švédsko

Švédsko patří mezi nejpokrokovější země v oblasti sexuální výchovy. Otázky z oblasti sexuální výchovy byly řešeny již ve 30. letech. V roce 1942 vzniklo první ucelené pojetí sexuální výchovy. Úplná realizace tohoto pojetí nastala až po druhé světové válce, kdy byl přebudován celý školský systém. V dnešní době patří Švédsko mezi jednu z mála zemí, kde se daří omezovat počet sexuálně přenosných chorob. Zásahu na takovém úspěchu má dlouhodobé uskutečňování koncepce sexuální výchovy. Tato koncepce se uskutečňuje nejen mezi dětmi a mladistvými, ale i v doplňkových akcích jako například v propagaci používání prezervativů. V roce 1977 došlo k dílčí úpravě obsahu a změně názvu vyučovacího předmětu. Původní název „Sexuální výchova“ byl přejmenován na „Výchova k sexuálním a lidským vztahům“. Důvodem byl multidisciplinární přístup. Jedná se o tři

části, které zahrnují vysvětlení pohlavní funkce, seznámení se s preventivními způsoby před nechtěným rodičovstvím, informace a základní poučení kdy se sexuálním životem začít, jaké mohou mezi partnery vzniknout problémy a podobně. (Janiš, K., 2006, Rašková, M., 2008)

5.3 Dánsko

V Dánsku se sexuální výchova zařazuje již od prvních tříd základní školy. Je využíváno otevřeného rozhovoru s dětmi o základních tělesných rozdílech mezi děvčaty a chlapci. (Janiš, K., 2006, Rašková, M., 2008)

V roce 1986 byla v Dánsku zřízena speciální hotline linka zaměřená právě na oblast sexuální výchovy a sexuality obecně. V roce 2002 zaznamenala přes 9000 hovorů. Nejvíce otázek směřovalo k problematice HIV/AIDS. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.4 Francie

Ve Francii byla od roku 1977 sexuální výchova řazena k předmětu biologie. Mezi hlavní témata patří oplodnění, antikoncepce a tělesné změny v období puberty. Také neškolní instituce organizují doplňkové formy sexuální výchovy v podobě sexuální osvěty. Od roku 1987 se obsahem stala prevence proti pohlavně přenosným chorobám. I přes dobře myšlenou činnost se ve Francii potýkají s odporem veřejnosti a církve. (Janiš, K., 2006, Rašková, M., 2008)

V roce 1994 hodnotila francouzská Asociace pro plánování rodiny⁴⁰ celkovou informovanost a vzdělávání právě v oblasti sexuální výchovy a veřejný postoj k sexualitě na stupnici od 1 do 9 (kdy 1 je proti, 9 pro – dobře přijat). Výslednou známkou byl stupeň 5. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.5 Velká Británie

Ve Velké Británii jsou realizovány přednášky o sexualitě, kde nejprve učitelé konzultují metodický plán s rodiči žáků a studentů. Přednášky jsou upravené zákonem, který jejich uskutečňování ponechává v pravomoci ředitele příslušné školy. Školský zákon ve Velké Británii ukládá povinnost respektovat věkové a individuální rozdíly mezi jednotlivými

⁴⁰ Asociace pro plánování rodiny je hlavní agenturou v oblasti poskytování sexuální výchovy ve Francii.

žáky. Součástí přednášek jsou besedy s odborníky, propagační materiály, videa, apod. Sexuální výchova se uskutečňuje ve vyučovacím předmětu „Sexuální a partnerská výchova“ (Sex and relationship education). V současné době se ve Velké Británii prosazují osnovy, které zahrnují sexuální a partnerskou oblast výchovy. K hlavním tématům patří: Partnerství, Zaměření se na mladé chlapce a muže, stejně tak jako na dívky a ženy, Národní příslušnost, Sexuální identita a orientace a Osobní vývoj. (Janiš, K., 2006, Rašková, M., 2008)

Efektivní sexuální výchova by měla nabídnout dostatečné informace, umožnit rozvíjení komunikačních a sociálních dovedností a poskytovat příležitosti k prozkoumání postojů, hodnot, a víry v pluralitní společnosti.

5.6 Německo

V Německu se uskutečňuje především výchova k antikoncepčnímu chování. Jedná se o podobu sexuální osvěty. V Německu není pro sexuální výchovu samostatný předmět. Sexuální výchova se stala jakýmsi interdisciplinárním předmětem. V roce 1994 byl vydán „Rámcový koncept sexuální osvěty“ (Rahmenkonzept zur Sexualaufklärung). Uskutečňování sexuální výchovy bylo a je motivováno bojem proti pohlavně přenosným chorobám a proti pandemii HIV/AIDS. Neméně důležité jsou informace o antikoncepčních metodách. Ve vyspělých zemích se aktivně podílí na sexuální výchově řada mimoškolních organizací a společenských subjektů, které pomáhají s její osvětou. (Janiš, K., 2006, Rašková, M., 2008)

5.7 Polsko

V Polsku má příprava učitelů sexuální výchovy dlouholetou tradici. Příprava vyučujících je garantována vysokými školami. Programy, ve kterých se pedagogové vzdělávají zahrnují obsah jednotlivých témat, které sexuální výchova má. Samotná sexuální výchova se uskutečňuje v některých předmětech. Jedná se především o humanistické a biologické předměty (rodinná výchova na základní škole, biologie na střední škole).

Sexuální výchovu rozdělují do tří oblastí:

- fyziologická problematika pohlavního života
- informace o pohlavních odchylkách a vztahy s nimi spojené
- problematika morálky pohlavního života

Tyto tři okruhy by měly zahrnout největší část sexuální problematiky, která se v hodinách sexuální výchovy vyučuje. Samozřejmě, že i v Polsku se uplatňují určité didaktické zásady – individualizace, sublimace pohlavního instinktu, přednost vyšších citů před pohlavním pudem, odpovědnost za sexuální život a koedukace.

Sexuální výchova je v Polsku povinná od 5. třídy základní školy a je vyučována až do maturity. Z tohoto předmětu nejsou žáci klasifikováni. Pokud si rodič nepřeje, aby dítě hodiny sexuální výchovy navštěvovalo, musí to oznámit škole písemně.

5.8 Itálie

O Itálii je známé, že je katolickým státem. Proto právě náboženství zde sexuální výchovu a její problematiku silně ovlivňuje. Většina katolické populace prosazuje názor, že sexuální výchova je především zodpovědnost rodičů. I přes to je ale připraven zákon o sexuální výchově, ve kterém stojí, že sexuální výchovu na sebe přebírá stát. Zajímavou publikací, která také ovlivňuje tamní sexuální výchovu je publikace s názvem Sexuální informování a výchova ve škole. Většina mladých Italů je ale obecně dobře informována. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.9 Bulharsko

Díky politickým a ekonomickým změnám v Bulharsku, v posledních letech, se sexuální výchova a prevence stala těžce řešitelným úkolem. Na jedné straně se země rychle modernizuje a otevírá západu – nadbytek nových sexuálních možností, na straně druhé zde neexistuje řádná sexuální osvěta, naučná literatura nebo poradenství. Sexuální výchova v bulharských školách a rodinách je minimální. Zajímavý průzkum v oblasti sexuality byl v Bulharsku proveden v letech 1997 -1998. Vyplynulo z něj, že 84,7 % respondentů obdrželo informace o této problematice především od přátel, 20,3 % zmínilo také média a pouze 15,3 % uvedlo jako zdroj rodiče. Sexuální výchově jsou ve školách věnovány dvě hodiny v předmětu biologie. Žáci se zde učí především o fyziologických rozdílech mezi mužem a ženou. Rozdíly ve vyučování a v informovanosti se pak liší ve městech a na vesnicích. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.10 Chorvatsko

Malá síť sociálních vědců, lékařů a feministek začala v Chorvatsku koordinovat své úsilí o zavedení komplexního vzdělávacího programu sexuální výchovy v chorvatských základních a středních školách. Veřejné mínění o zavedení programu je pozitivní a 70 % dotázaných je pro zavedení povinné sexuální výchovy. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.11 Švýcarsko

Od roku 1981 měly švýcarské kantony povinnost zřídit Úřad pro plánované rodičovství. Byly zavedeny také školní zdravotnické služby, které poskytují žákům konzultace přímo ve školách. V jednotlivých kantonech jsou rozdíly, např. v Curychu funguje Fachstelle für Sexualpädagogik a konzultace zde probíhají osobně, telefonicky nebo prostřednictvím webových stránek. Právní základ pro sexuální výchovu pro studenty ve věku 7 – 16 let je podle průzkumu dostačující i přes to, že je v jednotlivých kantonech vykládán odlišně. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.12 Nizozemí

Nizozemí má nejnižší míru nechtěných těhotenství nezletilých ze všech průmyslově vyspělých zemích. Někteří tento fakt připisují efektivnímu využití antikoncepce. Příčinou efektivity je pragmatický a liberální postoj k sexuální výchově, vysoká kvalita informací a sexuální vzdělávání na středních školách. Nizozemská vláda financuje řadu organizací, které se zabývají sexualitou a sexuální výchovou, jako např. Institut pro sociální výzkum, Nadaci pro antikoncepční informace aj. V posledních letech začala vláda silně prosazovat a podporovat preventivní programy, kurzy apod. Byly vytvořeny speciální materiály týkající se sexuální výchovy a to pro katolické, protestantské a státní školy. Přes základní filosofické rozdíly si je většina těchto materiálů velmi podobná – pokud jde o cíle a metody. Byly spuštěny také dvě mediální kampaně. První – „Existují tajemství, měli byste mluvit“ – je zaměřená na pohlavní zneužívání dětí a druhá – „Sex je přirozený, ale nikdy evidentní“ – je zaměřena na téma sexuálního nátlaku. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.13 Japonsko

V Japonsku je na sexuální výchovu kladen důraz už od 70. let 20. století. Pedagogové, kteří vyučují zmiňovanou problematiku jsou na její výuku připravováni v institutu – Japonská asociace pro sexuální vzdělávání (JASE). Podle japonského ministerstva školství je „vzdělání největší prevence“. Žákům jsou tak poskytovány podrobnější informace o pohlavně přenosných chorobách. Jedná se především o HIV, to je v Japonsku největším problémem. Fakta o HIV jsou stále negativně vnímána a veřejné přiznání k nemoci je v podstatě „společenskou sebevraždou“, stejně jako přiznání k homosexualitě. Díky japonské izolaci, politice a náboženství jsou lidé postihnutí HIV považováni za nepřítele. Samozřejmě, že podobně jako v jiných zemích existují také zde neformální zdroje sexuální výchovy jako jsou teenagerovské časopisy a televize. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.14 Indie

V současné době jsou děti v Indii informovány více jak jejich rodiče. Je to tím, že mladí lidé jsou zde „pronásledováni“ filmy, časopisy a knihami. Právě kinematografie zažívá v Indii obrovský boom. Denně navštíví kino patnáct milionů Indů. Snad i proto se snaží získat co nejvíce informací o výhodách a nevýhodách manželství, předmanželských vztahů a sexuálně přenosných nemocí. Z průzkumu vyplynulo, že 54 % mužů a 42 % žen nemají dostačující informace z oblasti sexuální výchovy a sexuality obecně. Vláda proto uvažuje o zavedení sexuální výchovy jako součást učebního plánu středních škol. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.15 Keňa

Sexuální výchova je vnímána se značnou rozpolceností. Jako taková není ve školách vyučována. Nicméně byly schváleny vzdělávací programy v oblasti rodinného života. Byly určeny nevládními organizacemi jako např. Národní křesťanskou radou, Keňskou asociací pro plánování rodiny, Keňským katolickým sekretariátem a Ženskou národní federací. Všechny zmíněné informace také poskytují vzdělávací programy pro učitele sexuální výchovy. Funguje zde mírná sexuální osvěta, která je způsobena tím, že se většina mladých začíná soustředit do měst. Vláda vyvíjela snahy zařadit sexuální výchovu do školního

vyučování. Setkala se ale s odporem ze strany náboženských skupin, zejm. muslimů a katolíků. (Francoeur, Robert, T., 2001)

Velkým problémem v Keni je AIDS. Lidé AIDS nepokládají za vážnou hrozbu a AIDS není ani prioritou církve nebo vlády. Problém je s úrovní poskytovaných informací. Lidé činní v církvích, kteří by mohli být nejefektivnějším článkem při poskytování informací, ale odmítají používání kondomů k zabránění šíření AIDS. Jsou si také vědomi ekonomických faktorů v prodeji kondomů, kdy hlavním cílem výrobců je zisk a lidé přesto nadále umírají. Nemocnice v Keni jsou zaplaveny antikoncepčními prostředky a léky na vyvolání potratu, zatímco léků na ostatní nemoci je nedostatek anebo chybí úplně. Přitom národním cílem vlády je zajištění dobrého zdraví všem. Absence ostatních léků a nedůvěra ve vládu vyústila v organizované protestní pochody, kterých se zúčastnily všechny věkové skupiny obyvatel. Vrcholem bylo pálení kondomů a knih se sexuální výchovou. Mezi lidmi je obecně zastáván názor, že by sexuální výchova měla být úlohou rodiče. (Francoeur, Robert, T., 2001)

Praxe sexuální výchovy u jednotlivých keňských kmenů je taková, že děti zůstávají do svých 7 let u matky. Poté se o dítě v oblasti výchovy stará otec, u některých kmenů starší chlapci. Osvětu v sexuální výchově pak poskytují starší manželské páry. U kmenů existuje také možnost „sexuálního experimentování“ a to tím způsobem, že chlapec s dívkou odejdou do buše anebo otec postaví nejstaršímu synovi chatu, kde jej pak dívky navštěvují. (Francoeur, Robert, T., 2001)

Je zřejmé, že informace poskytnuté rodiči jsou zanedbatelné a proto je důležité zavést organizovanou sexuální výchovu do škol. Problémem jsou rozdíly mezi městy a vesnicemi, kde je sexuální povědomí velmi odlišné. V Keni tvoří výjimku snad jen internátní školy, kde je sexuální výchova okrajově vyučována. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5.16 Mexiko

Vzdělávání v Mexiku⁴¹ je centralizované. Ministerstvo školství má na starosti vývoj vzdělávacích programů pro všechny základní školy – tj. prvních deset let vzdělání, kdy je školní docházka bezplatná. Prvním přijatým programem, týkajícím se sexuální výchovy, byl Národní program sexuální výchovy z roku 1974. Z počátku byly informace pouze biologického rázu. To ale vyvolalo značný odpor a postupně se do předmětu zařadila další

⁴¹ Mexiko je federativní republikou.

témata jako psychologické a rodinné prostředí a sexuální vývoj. Stále většímu zájmu, jako všude ve světě, se těší sdělovací prostředky. Právě z médií získávají Mexičané nejvíce informací o sexuální výchově a sexualitě. (Francoeur, Robert, T., 2001)

5. 17 Závěr

Sexuální výchovu v jednotlivých zemích ovlivňují především kulturní, sociální a ekonomické faktory. V oblasti sexuální výchovy a celkové osvěty dominují vyspělé státy jako je např. Nizozemí, Německo či Švýcarsko, kde je tato problematika vnímána jako běžná součást života a sexuální výchova probíhá jak ve školách, tak v rodinách, anebo ve specializovaných institucích.

V zemích jako je Chorvatsko či Bulharsko se sexuální výchova teprve vyvíjí a pracuje se na zařazení této problematiky do škol. Nejzaostalejším státem je Keňa – což se dalo předpokládat. Je to způsobeno silnou tradicí kmenových zvyklostí a zřejmě také jeví se laxností obyvatel, týkající se právě sexuální výchovy a sexuality.

Sexuální výchova se rozvíjí se v závislosti na vyspělost daného státu, která úzce souvisí s úrovní tamní ekonomiky a politického života.

Bylo by zajímavé zjistit, zda v jednotlivých zemích probíhá speciální příprava učitelů sexuální výchovy a nastítnit zařazení sexuální výchovy do vzdělávacího obsahu jednotlivých zemí. Nadále by bylo přínosné jednotlivé přípravy učitelů vzájemně porovnat a hodnotit, ale to není stěžejním bodem této práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUM

V období kdy jsem navštěvovala základní školu, jsme informace z oblasti sexuální výchovy probírali v rámci předmětů: přírodopis, rodinná výchova a občanská výchova. Nejednalo se ale o komplexní přístup k dané problematice. Témata byla probírána jednotlivě –většinou formou přednášky, kdy nám vyučující předával informace a my – jako žáci, jsme je pouze přijímali. Ve vyučovacích hodinách, věnovaných problematice sexuální výchovy se nerozvíjely diskuze, které by dávaly příležitost dozvědět se více informací. V době, kdy jsem navštěvovala 9. ročník ZŠ, probíhaly odborné přednášky pana MUDr. Radima Uzla, které byly určeny pro 8. a 9. ročníky základních škol. Existovaly také další činnosti, které se spojovaly s osvětou v oblasti sexuální výchovy – jednalo se o rozdávání „balíčků“⁴² s dámskou hygienou.

Další informace z oblasti sexuální výchovy přinášely populární dívčí časopisy⁴³, které jsou na novinových stáncích k dostání dodnes. V takových časopisech se můžeme setkat s rubrikami a poradnami, kde se mladé dívky svěřují se svými problémy a zkušenostmi z oblasti svého intimního života. Takové informace, ale nemusí být vždy pravdivé a často jsou zkreslené.

Téma sexuální výchovy jsem si vybrala proto, abych zjistila, jak má sexuální výchova „správně“ vypadat. Zajímalo mne, jaký byl vývoj této problematiky a co obsahují současné kurikulární dokumenty, které sexuální výchovu v současné době zařazují do základních škol.

Podstatná je včasná informovanost dětí a žáků v oblasti sexuální výchovy, aby se mohli některým nesnázím týkajících se dané problematiky, vyhnout (promiskuita, pohlavní nemoci, předčasně zahájený pohlavní život, nedostatečná ochrana před nechtěným těhotenstvím, dětská pornografie, apod.).

6.1 Výzkumné metody

K bakalářské práci byl zvolen, pro výzkumnou metodu, dotazník. A to proto, že cílem bylo zjistit názory od co možná největšího počtu učitelů z různých měst po celé České republice.

⁴² Balíčky obsahovaly brožurky s tematikou pohlavního dospívání u dívek.

⁴³ Bravo Girl, Top Dívka a další.

Dotazník jsem směřovala vyučujícím na 2. stupni základních škol, kteří se dostávají do kontaktu s výukou sexuální výchovy. Jedná se o učitele přírodopisu, rodinné výchovy, výchovy ke zdraví, občanské výchovy apod.

Dotazník⁴⁴ obsahuje jak otázky uzavřené, kde si vyučující může vybrat konkrétní odpověď, tak otázky volné, kde mohou vyjádřit svůj názor. Odpovědi se samozřejmě různí také podle jednotlivých škol a uskupením žáků, kteří danou školu navštěvují (některé třídní skupiny jsou otevřenější, některé diskutují, jiné raději mlčí,...).

6.2 Účastníci výzkumu

Výzkumná část probíhala následně: první spojení se školou probíhalo telefonicky, převážně s řediteli jednotlivých školských zařízení popřípadě s jejich zástupci. Chtěla jsem navázat kontakt a následně školu po domluvě navštívit. S tímto přístupem jsem ale příliš neuspěla. Většina ředitelů a zástupců neměla o osobní kontakt zájem a chtěla dotazník zaslat prostřednictvím e-mailu. Často jsem se setkala s odpovědí, že jako ředitelé nemohou svým učitelům nařizovat, aby jakékoliv dotazníky vyplňovali. Dotazník svým učitelům rádi předají (prostřednictvím školního mailu), ale nezaručují, že některý z nich dokument vyplní a odešle zpět. S tímto faktem jsem musela být smířená.

Ačkoliv jsem v Praze „obvolala“ a „obeslala“ cca 30 různých základních škol, od většiny z nich jsem se žádného zpětného e-mailu nedočkala. Proto jsem začala hledat další základní školy, které by spolupracovali při vyplňování dotazníku. Dotazníky vyplňovali učitelé v Praze, Brně, Českých a Moravských Budějovicích, Třebíči, Náměšti nad Oslavou a Třinci.

Původním plánem bylo vytvořit a rozdat dotazníky také žákům na 2. stupni základních škol, ale od tohoto záměru jsem posléze upustila a mou prioritní skupinou zůstali vyučující 2. stupně základních škol.

6.3 Výzkumné hypotézy

Při sestavování dotazníku jsem měla jasné představy o hypotézách. Na téma sexuální výchovy již prováděli výzkumy mnozí lidé přede mnou, ale nenašla jsem žádný výzkum, který by odpovídal mému zaměření. Nemohu tedy svůj dotazník konfrontovat s jiným, jenž by byl vytvořen odborníkem. Snažila jsem se zjistit, zda mají učitelé v oblasti sexuální

⁴⁴ viz. Příloha 1 - Dotazník pro učitele na 2.stupni základní školy

výchovy specializované vzdělání a zda se dále vzdělávají. Zajímalo mne také, do kterých předmětů je problematika sexuální výchovy zařazována, a které pomůcky při výuce učitelé využívají. Chtěla jsem zjistit názor jednotlivých učitelů na zařazování sexuální výchovy do škol.

Český pedagogický sbor je přefeminizovaný a proto jsem tedy předpokládala, že 75 % vyučujících, kteří budou na dotazníky odpovídat, budou ženy. Věk vyučujících bude dle mého názoru různorodý, ale bude převažovat skupina učitelů ve věku 41 – 50 let (více než třetina dotazovaných).

První hypotéza: více než 70 % vyučujících nemá vzdělání v oblasti sexuální výchovy.

I v dnešní době je stále málo předmětů na vysokých školách, které se problematice sexuální výchovy věnují. Problematika sexuální výchovy je často vyučována jako volitelný předmět a studenti jej nemusí absolvovat. Do předmětů se většinou zapisují studenti, kteří o danou problematiku projeví zájem. Podle mého názoru by ale sexuální výchova měla být povinná pro všechny budoucí pedagogy. Některé katedry (biologie, rodinné výchovy, občanské výchovy či výchovy ke zdraví) předměty obsahující tematiku sexuální výchovy nabízejí nejen ve volitelných předmětech, ale i v předmětech povinných a volitelně povinných.

Druhá hypotéza: v současnosti se vzdělává v oblasti sexuální výchovy 25 % učitelů.

Možným důvodem, proč se v této oblasti vzdělává tak malé množství učitelů, je ten, že sexuální výchovu stále „utlačuje“ problematika drog, drogových závislostí a šikany na školách.

Velké množství seminářů pro další vzdělávání učitelů, nejen základních škol, je zaměřeno právě na prevenci drogové problematiky a šikany. Samozřejmě, že se najdou semináře s tematikou sexuální výchovy, ale je jich rozhodně méně, než s tématy drog a šikany. V souvislosti s vydáním pokynu⁴⁵ MŠMT ČR by se měla postupně rozšířit i nabídka seminářů pro oblast sexuální výchovy.

Třetí hypotéza: problematika sexuální výchovy je zařazována do různých vyučovacích předmětů, ale především do přírodopisu, rodinné výchovy, výchovy ke zdraví, občanské výchovy a výchově k občanství.

⁴⁵ Doporučení k výuce sexuální výchovy na základních školách.

Tato hypotéza se „opírá“ o rámcový vzdělávací program, ve kterém je určeno do jakých předmětů by měla být sexuální výchova zařazována. S novým pokynem ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, by měla sexuální výchova prostupovat všemi předměty.

Čtvrtá hypotéza: učitelé si v 99 % případů budou myslet, že zařazování sexuální výchovy do základních škol je důležité, ale v odůvodnění se budou lišit.

Učitelé budou odpovídat kladně na zařazování této výchovy do škol, aby děti byly dostatečně informovány nejen z časopisů, od kamarádů či z televize. Odůvodnění jednotlivých učitelů se bude značně lišit. Předpokládám, že bude převládat zdůvodnění nutnosti informovat žáky, v oblasti prevence jak sociálně patologických jevů, tak i zdravotních důvodů.

Pátá hypotéza: v odhadu roční hodinové dotace pro sexuální výchovu se jednotliví učitelé budou značně lišit.

Ve zjišťování kolik hodin ročně věnují problematice sexuální výchovy na jednotlivých základních školách se budou vyučující velmi lišit. Hypotéza vychází z toho, že každá škola má svůj školní vzdělávací program, který má „ušitý“ na míru svým možnostem a potřebám. Důvodem hypotézy je také to, že dotazníky byly rozdány v různých krajích České republiky.⁴⁶

Šestá hypotéza: sexuální výchova je na druhých stupních základních škol vyučována společně pro dívky a chlapce ve více než v 65 % případů.

Důvodem této hypotézy je to, že není dostatek času na rozdělování hodin sexuální výchovy. Proto je výchova s danou problematikou uskutečňována společnou výukou pro chlapce a dívky.

Sedmá hypotéza: mezi nejčastější pomůcky, které se využívají pro výchovu sexuální výchovy jsou učebnice přírodopisu a rodinné výchovy, výukové programy s danou problematikou na VHS či DVD a návštěvy odborníků.

Učebnice jsou základní pomůckou vyučujících. Učitelé se o ně většinou ve svých výkladech „opírají“. Výhodnou pomůckou jsou také různé výukové programy, které mají základní školy k dispozici. Vyučující rádi využívají návštěv odborníků (lékařů). V tomto

⁴⁶ Praha, Třebíč, Náměšť nad Oslavou, Moravské Budějovice, České Budějovice, Brno, Třinec

případě se sexuální výchova přenechává na odborníkovi a učitel se tak „vyhne“ výuce. Ne vždy je to však nejlepším řešením, protože lékař nemá vzdělání v pedagogické oblasti a může danou problematiku vysvětlovat odborně a pro žáky nesrozumitelně.

Moderní pomůckou jsou výukové programy na VHS či DVD. „Šikovný“ učitel je může využívat a tím také motivovat žáky k diskuzi. Lze je využívat různě. Například nejprve se bavit s žáky o dané problematice a následně pustit krátký film či nějakou scénku, nebo naopak. Dalším možným řešením je pouštět krátké úseky z daného filmu a diskutovat o tom co se bude dít, jak daný problém řešit, jak by bylo vhodné se v dané situaci zachovat, případně domýšlet konec příběhů.

Osmá hypotéza: vyučujícím nedělá problém diskutovat na témata partnerských vztahů, rodičovství, prevence pohlavních chorob, popřípadě je ochotný diskutovat na kterékoli téma, o které projeví žáci zájem.

Téma vybírání partnera a celkově partnerské vztahy jsou běžné a aktuální v každém věku, proto předpokládám, že i učitelé na tato témata budou s oblibou diskutovat se svými žáky. Blízko k této problematice má také promiskuita a prevence pohlavně přenosných chorob.

Devátá hypotéza: více než polovina dotazovaných nemá problém hovořit o jakémkoli tématu, ale jistým problémem představují témata sexuální deviace a úchylny.

Témata sexuálních deviací a úchylny jsou velmi choulostivá. Je ale důležité, aby nebyla žákům zamlčována, protože se každý z nich může stát obětí deviantního jedince.

Většina obětí sexuálního zneužívání je nedostatečně informována a myslí si, že to jak je pachatelé zneužívají je v pořádku a že je to tedy i normální. Většinu dětských obětí do doby zneužívání nikdo neinformoval, a pokud ano, tak nedostatečně. Je důležité, aby děti věděly, že je v jejich blízkosti osoba, se kterou mohou o dané problematice hovořit.⁴⁷

Desátá hypotéza: více než polovina dotazovaných je relativně spokojena s vlastní výukou sexuální výchovy.

Vždy se dá zlepšovat a to platí i ve výuce jakéhokoliv předmětu. Myslím si, že vyučující se snaží dělat vše co mohou, aby byla sexuální výchova přínosem.

⁴⁷ VÚP ve spolupráci MŠMT. Problematika dětské pornografie a její prevence na škole: Sexuální výchova – Příručka pro učitele. Praha 2003. 95 s.

Jedenáctá hypotéza: vyučující by přidali několik vyučovacích hodin navíc, zvali by více odborníků a chtěli by více pomůcek.

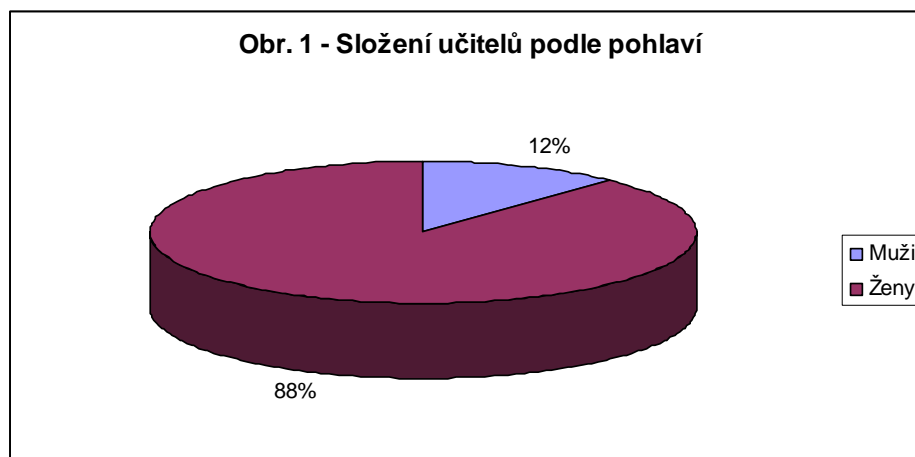
V poslední době, tedy hlavně kvůli novému doporučení MŠMT ČR, bude sexuální výchova více diskutovaná a bude snad vydáno i více učebních pomůcek pro tento interdisciplinární předmět.

Dvanáctá hypotéza: vyučující si myslí, že sexuální výchova hraje velkou roli ve výchově, ale v odůvodňování se budou lišit.

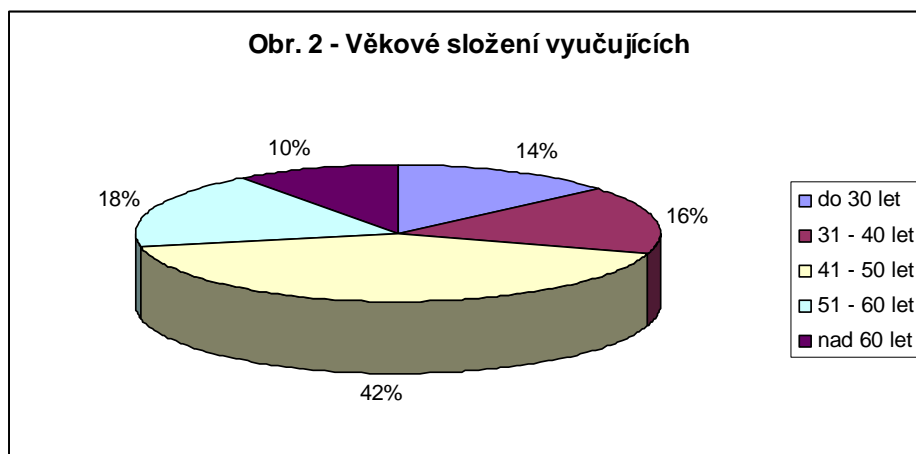
Sexuální výchova hraje důležitou roli. Samotná výchova je nutná z důvodu informovanosti dětí a žáků, prevence sociálně patologických jevů a prevence zdraví. Sexuální výchova a lidská sexualita je součástí každého lidského života. Najdeme proto nepřeberné množství důvodů proč tato výchova zaujímá důležitou roli ve výchově dětí a mladistvých.

6.4 Vyhodnocení dotazníků

Výzkumu se zúčastnilo celkem 51 vyučujících na 2. stupni základních škol.

Věkové složení výzkumných učitelů bylo následující:

Ukázalo se, že 88 % dotazovaných učitelů byly ženy a největší věkové zastoupení dotazovaných vyučujících bylo ve věku 41 – 50 let. Z dotazníků vyplynulo, že nejmenší počet vyučujících, kteří se setkávají s výukou sexuální výchovy jsou učitelé ve věku nad 60 let.

Přes 70 % dotazovaných neabsolvovalo v minulosti vzdělávání v oblasti sexuální výchovy.⁴⁸ Vyučující, kteří se v minulosti vzdělávali, nejčastěji uváděli vzdělání ve spojitosti s vysokoškolským studiem (obor biologie, kurz zdravotní osvěty, speciální pedagogika, přírodovědná fakulta, občanská výchova či studium na katedře rodinné výchovy), semináře od MUDr. Radima Uzla, semináře pro učitele občanské a rodinné výchovy, semináře pro žáky ZŠ a semináře SPIRÁLA.

⁴⁸ viz. obr. 3 – Vzdělání v oblasti sexuální výchovy v minulosti

„Projekt SPIRÁLA je celorepublikový preventivně edukační projekt zaměřený na podporu zodpovědného přístupu k vlastnímu zdraví především u dospívající mládeže (žáků základních a středních škol) a zvyšování odborné kvalifikace pedagogů v dané oblasti. Autory projektu jsou vzdělávací zařízení **Kalokagathie s.r.o.** pod vedením **PaedDr. Lenky Kubrichtové** a farmaceutická společnost **GlaxoSmithKline, s.r.o.** Plné znění projektu je **SPIRÁLA – Ochrana reprodukčního zdraví a prevence HIV/AIDS** se zaměřením **na prevenci rakoviny děložního čípku**. Samotný název SPIRÁLA tvoří počáteční písmena slov, která vypovídají o jeho obsahu:

Sexualita, Prevence, Informace, Reprodukce A Láska

Cíle projektu:

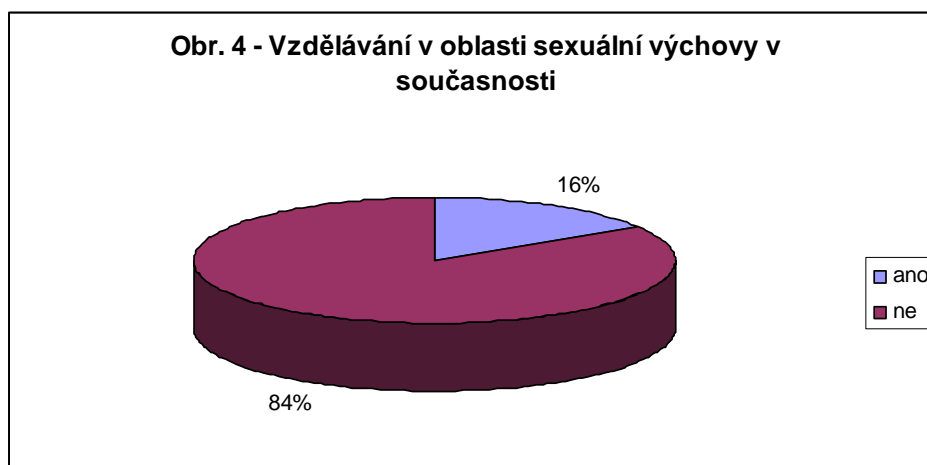
- motivovat žáky a studenty k přijetí takového životního stylu, který by byl základem jejich plnohodnotného života v dospělosti (s ohledem na věkové zvláštnosti)
- vést studenty k asertivnímu, ale zároveň etickému chování v oblasti ochrany zdraví, včetně zdraví reprodukčního
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný
- zvýšit odbornou kvalifikaci pedagogických pracovníků v oblasti ochrany reprodukčního zdraví, prevence HIV/AIDS a rakoviny děložního čípku, a tím přispět k naplňování předchozích cílů⁴⁹

Očekávala jsem, že se učitelé neúčastní dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy. Předpokládala jsem ale, že se touto problematikou zabývají a snaží se o samostudium. Bohužel byly domněnky mylné. Je možné, že samostudium nepovažují za další vzdělávání i když několik vyučujících tuto možnost zmínilo.

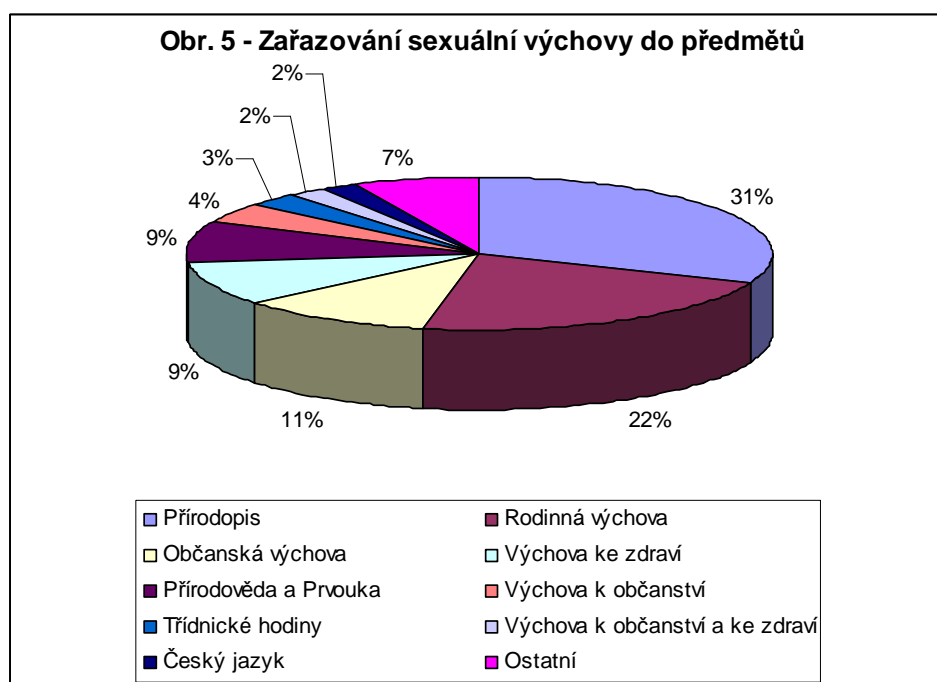
Zjistila jsem, že 43 učitelů z 51 se v současnosti dále nevzdělává⁵⁰. To se ale snad změní díky pokynu MŠMT ČR. Učitelé, kteří se dále vzdělávají, uváděli již zmíněné samoučení a přípravu, která je součástí školního vzdělávacího programu, školení k nové brožuře a k pokynu k výuce sexuální výchovy MŠMT ČR a kurzy k výchově ke zdraví.

⁴⁹ **Spirála**. *Informace o projektu*. [citováno 17.5.2010] Dostupné na < http://projekt-spirala.cz/page.php?page=informace_o_projektu >

⁵⁰ viz. Obr. č. 4

Z dotazníků vyplývá, že sexuální výchova je nejvíce vyučována v předmětech jako je přírodopis, rodinná výchova, občanská výchova a výchova ke zdraví. Zajímavým zjištěním bylo, že je tato problematika občas řazena také do českého jazyka, dějepisu a předmětu volba povolání.⁵¹ Negativním bylo zjištění, že třídnické hodiny uvedli pouze čtyři vyučující. Zjištění bylo svým způsobem zklamáním, protože třídní učitel by měl také ovlivňovat „své“ žáky v oblasti sexuální výchovy, popřípadě je odkazovat na odbornou literaturu, ve které si mohou najít další informace, na které se třeba stydí zeptat.

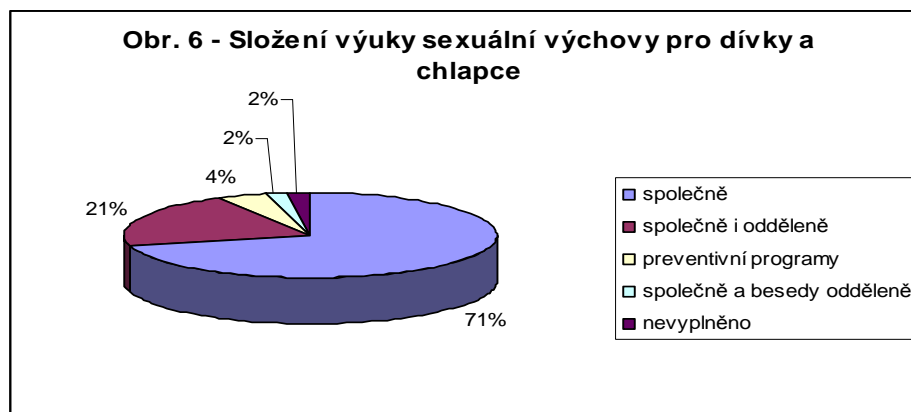

⁵¹ viz.Obr. 5 – Zařazení sexuální výchovy do předmětů

Z vyhodnocených dotazníků vyplynulo, že všichni vyučující, krom jednoho, považují za vhodné zařazovat sexuální výchovy do škol. Názory proč sexuální výchovu zařazovat do vyučování se různí – jak jsem předpokládala. Nejčastěji byla uváděna zdravotní prevence, sociálně patologické jevy (např. promiskuita, sexuální úchytky nebo zneužívání dětí) a osvěta. Častým zdůvodněním bylo také zanedbávání sexuální výchovy v rodinách a následně zkreslené informace, které děti získávají od vrstevníků, z televize, z internetu, z novin anebo z časopisů. Uvádím několik názorů učitelů jako příklad: „Zařazovat do škol ano, ale ne na 1. stupeň. Nemělo by to být pro děti „tabu“ ani zdrojem zveličování. Děti dospívají rychle, „znalosti“ a informace z internetu nejsou vždy vhodné. Děti pomocí zařazování problematiky získávají objektivní informace. Neznalost zvyšuje problémy související s problematikou sexuální výchovy. Zařazování samostatného předmětu ne, protože je součástí běžného života, to je ve všech předmětech, ale ne jen jako sex. Aby mládež věděla, to co já jsem nevěděla. Důležité pro budoucí rodičovství a partnerské vztahy.“

Počet hodin sexuální výchovy ve školách se také lišil. Výuku sexuální výchovy nejvíce zahrnuje předmět **výchova ke zdraví** Sexuální výchově ve zmíněném předmětu bylo věnováno zhruba od 4 do 20 hodin za rok. Celkový průměr na školách pak činí 10,36 hodiny za rok. Pomyslné druhé místo obsadila **rodinná výchova**. Rozmezí vyučovaných hodin se opět velmi liší, pohybuje se od 4 do 30 hodin za rok. V průměru pak vychází 8,5 hodin na školu. Dalším předmětem, kde se sexuální výchova objevuje je **přírodopis**. Počet hodin sexuální výchovy se pohybuje od 2 do 30 hodin za rok, v průměru 7,2. Pět vyučujících na tuto otázku vůbec neodpovědělo. Někteří ale uvedli, že není jednoduché odhadnout počet hodin věnovaných této problematice, protože v jednotlivých ročnících se výuka i počet hodin různí.

Z dotazníků vyplynulo, že sexuální výchova se nejčastěji vyučuje společně pro dívky i chlapce.⁵²

⁵² viz. Obr.6 – Složení výuky sexuální výchovy pro dívky a chlapce

Mezi pomůcky, které učitelé v hodinách sexuální výchovy využívají patří učebnice, odborné knihy, výukové programy, semináře aj. Velké oblibě se těší učebnice přírodopisu⁵³ a rodinné výchovy⁵⁴. Mezi odbornými knihami „vedou“ především knihy k dané problematice, encyklopedie a knihy od známých odborníků – MUDr. Uzel, MUDr. Kolář a MUDr. Fífková. Vyučující vítali jakoukoli publikaci, která by pomohla ve výuce tohoto předmětu – např. vysokoškolská skripta, publikace z oblasti genetiky, lékařský slovník, knihy o anatomii člověka apod. Učitelé používají také výukové programy.

Na základě odpovědí je zřejmé, že jsou hojně využívány také programy na VHS kazetách a DVD, jako např.: Dospívání a menstruace, Devět jiných měsíců, Láska je láska, Co je třeba vědět o sexu, Puberta, Sex, AIDS a vztahy, Obchod s bílým masem apod.

Mezi nejčastější semináře, které na základních školách probíhali byly besedy a přednášky lékařů. Jedná se většinou o odborníky, tedy gynekology (Uzel, Kolář).

Někteří učitelé jsou vynalézaví a do hodin sexuální výchovy zařazují křížovky a doplňovačky, které jsou sestaveny na základě znalostí z dané oblasti, reklamní letáky, brožury a propagační materiály, časopisy⁵⁵, které využívají ke konfrontaci s objektivními názory.

Více než polovina vyučujících tvrdilo, že nemá vyhraněná témata, na které by „rádi“ se svými žáky diskutovali. Většinou uváděli, že jsou ochotni diskutovat o jakékoli problematice, která se týká sexuální výchovy. Existují ale vyučující, kteří mají „oblíbená“ témata, např.: prevence pohlavně přenosných nemocí, antikoncepce, výběr partnera a rodičovství. Mnoho vyučujících tvrdilo, že žádné téma pro ně není méně oblíbené. Někteří ale přiznali, že „nemají rádi“ témata jako sexuální úchytky pedofile, zneužívání a dětský sex. Mezi „neoblíbená“ témata patří také samotný sexuální styk, ať již jeho netradiční formy, první pohlavní styk nebo techniky sexu. Někteří vyučující do „neoblíbených“ témat zařadili také početí, porod, antikoncepci, interrupci a menstruaci.

⁵³ pro 8. ročník od vydavatelství PRODOS, SCIENTIA a SPN

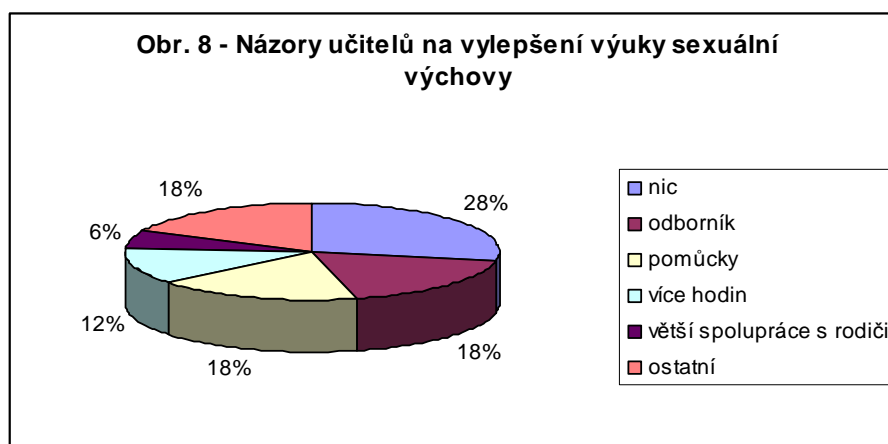
⁵⁴ od autorů Marádová, Fraus, učebnice od vydavatelství Fortuna a SPN

⁵⁵ Především dívčí časopisy, např. Top dívka, Bravo Girl apod.

S vlastní výukou sexuální výchovy byla většina učitelů spokojena.⁵⁶

Téměř třetina vyučujících by ve výuce sexuální výchovy nic neměnila nebo se k tomuto problému nevyjádřila. Ostatní by uvítali více pomůcek a více hodin, které by využili pro rozdělení výuky mezi dívky a chlapce. Dále učitele znepokojovala spolupráce s rodiči, kteří nemají zájem s učiteli na danou problematiku diskutovat.⁵⁷ Našel se také názor, že by sexuální výchova mohla být vyučována dvěma učiteli – mužem a ženou. Podle mého názoru by se jednalo o jakousi kombinaci rozdělení výchovy mezi dívky a chlapce v jedné třídě. Tato myšlenka je zajímavá a uskutečnění by mělo význam za předpokladu, že by oba vyučující měli podobný názor na vyučování tohoto předmětu.

Učitelé si myslí, že sexuální výchova zaujímá velmi důležitou roli ve výchově dětí a uvědomují si, že musí být vyučována vhodným způsobem, který odpovídá věku a mentalitě žáků. Sexuální výchova dnes ve škole „supluje“ výchovu, která má správně probíhat v rodinách. Důležitost sexuální výchovy spatřují v prevenci zdraví a sociálně patologických jevů, které by děti a žáci měli znát a umět se jim vyvarovat. Podstatné je vést žáky k odpovědnosti za své činy a za své zdraví. Vyučující si uvědomují, že sexualita je důležitou součástí lidského života a proto je důležité správně ovlivňovat žáky. Média

⁵⁶ viz. Obr.7 – Spokojenost s vlastní výukou sexuální výchovy

⁵⁷ viz. Obr. 8 – Názory učitelů na vylepšení výuky sexuální výchovy

jako noviny, časopisy, televize a internet ovlivňují děti každý den a velice často upřednostňují sex nad samotným smyslem lásky. Názorů na zařazování sexuální výchovy je opravdu mnoho, ale nejčastějším názorem je adekvátní informování dětí, prevence a absence sexuální výchovy v rodině.

6.5 Závěr

Vyučující sexuální výchovy mne odpověďmi nepřekvapili. Jediným zklamáním bylo jejich vzdělání v dané problematice a to, že se dále nadále nevzdělávají.

Myslím, že je důležité, aby se tato skutečnost v brzké době změnila. Jedním z důvodů ke změně jistě bude vydané doporučení k výuce sexuální výchovy. (To mj. rozpoutalo bouřlivé diskuze ohledně zařazování sexuální výchovy na základních školách.)

ZÁVĚR

Sexuální výchova v současnosti neprobíhá jen v rodinách, ale je zařazována do vzdělávacích programů, podle kterých se v základních školách vyučuje. Obsahuje nejrůznější témata z této problematiky. Jednotlivá témata jsou zařazována již od prvních tříd základní školy s ohledem na věk a mentalitu dětí. Témata se v jednotlivých ročnících základní školy opakují a prolínají, tím se dané vědomosti prohlubují a rozšiřují, popřípadě se na dané téma pohlíží z jiného úhlu pohledu, tedy komplexně.

Základní školy si v dnešní době vytváří školní vzdělávací programy samy. V těchto programech určují jak bude učivo v jednotlivých ročnících uspořádáno a jak bude probíráno. Je tedy na jednotlivých školách, zda a jak problematiku sexuální výchovy pojmu, protože sexuální výchova není vyučována jako samostatný předmět. Nejdůležitější roli zde hraje učitel, který musí s problematikou sexuální výchovy umět pracovat a přizpůsobovat ji jednotlivým třídám případně i žákům (vzhledem na věk a mentalitu dětí ve třídě).

Bakalářská práce zachytila vývoj sexuální výchovy v České republice v období od roku 1920 do současnosti a nastínila pojetí sexuální výchovy v současných vzdělávacích programech. Zabývala se jednotlivými vzdělávacími programy a rozpracovala zařazování dané problematiky do vzdělávacího obsahu. Zabývala se také pokynem MŠMT ČR k výuce sexuální výchovy a seznámila s důležitými částmi tohoto pokynu. Následně jej zhodnotila a uvedla, v čem se liší od vzdělávacích programů.

V práci bylo zjištěno, že 71 % vyučujících nemá vzdělání v oblasti sexuální výchovy a celých 80 % se dále v této oblasti nevzdělává. Zde je zajímavé porovnat, zda v současnosti učitelé sexuální výchovy splňují všechny požadavky, které klade pokyn MŠMT ČR k výuce sexuální výchovy. Dalo by se říci, že více než polovina vyučujících tyto požadavky nespĺňuje (nedostatečné vzdělání v oblasti sexuální výchovy). Učitelé sexuální výchovy by se měli školit v dané problematice a popřípadě se dále vzdělávat. Důležité je také zmínit, že budoucí učitelé nemají povinné vzdělání v oblasti sexuální výchovy. Zavedením této přípravy by se mohlo docílit vyšší připravenosti učitelů a zkvalitnění vyučovacích hodin zaměřených na sexuální výchovu.

Témata sexuální výchovy jsou zařazována především do předmětů – přírodopisu, výchovy ke zdraví, občanské výchovy a rodinné výchovy. Samotná výuka týkající se dané problematiky se vyučuje společně pro dívky i chlapce a více než polovina učitelů je s touto

výukou spokojena. Všichni dotazovaní vyučující hodnotili zařazování sexuální výchovy do základních škol kladně. Podle nich je důležité včasné a vhodné informování žáků o všech tématech týkající se problematiky sexuální výchovy a tím i předcházení patologických jevů v této oblasti.

V současném vzdělávacím kurikulu je sexuální výchova zařazována do vzdělávacích programů základních škol. Proto je také důležité a žádoucí, aby byla výchova uskutečňována vhodným způsobem. Tohoto cíle může být dosaženo dalším vzděláváním a přípravou budoucích i stávajících učitelů. Hledání vhodného přístupu je velmi náročné, protože každá třída i každé dítě informace z oblasti sexuální výchovy vnímá rozdílně. Neexistuje tedy jen jeden vhodný přístup k dané problematice. Jednotlivé přístupy a způsoby výuky se musí vzájemně doplňovat, aby výuka byla kvalitní a vhodná.

Důležité je s dětmi hovořit o tématice sexuální výchovy přirozeně a během jejich celého dospívání. Díky přiměřeným informacím, odpovídajícím věku dítěte, se naučí vnímat témata obsahující sexuální výchovu jako běžná. Děti jsou zvědavé a tak si najdou cestu k informacím i jinde – prostřednictvím kamarádů, časopisů či internetu. Nesmíme však zapomínat na to, že informace získané z neadekvátních zdrojů nemusí být vždy pravdivé a správné, proto je vhodné informovat děti z důvěryhodných zdrojů, kterým jsou buď rodiče, nebo učitelé ve škole.

POUŽITÁ LITERATURA

[1] **BRZEK, Antonín a kolektiv.** *Průvodce sexualitou člověka.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. 132 s. ISBN 80-04-25814-X.

[2] **JŮVA, Vladimír sen.& jun.** *Stručné dějiny pedagogiky.* 1. vydání. Brno PAIDO 2007. 91 s. ISBN 978-80-7315-151-5

[3] **CAPPONI, Věra, HAJNOVÁ, Růžena, NOVÁK, Tomáš.** *Sexuologický slovník – Sám sobě...* Praha: GRADA PUBLISHING 1994. 152 S. ISBN 80-7169-115-1.

[4] **JANIŠ, Kamil, SVATOŠ, Tomáš.** *Rodina a otázky s ní související.* Gaudeamus, Hradec Králové 1998. 101 s. ISBN 80-7041-842-7.

[5] **JANIŠ, Kamil, KRAUS, Blahoslav, VACEK, Pavel.** *Vybrané kapitoly z pedagogiky.* Gaudeamus, Hradec Králové 1998. 70 s. ISBN 80-7041-890-7.

[6] **KUČEROVÁ, Stanislava.** *Hodnoty a výchova: Obecné základy mravní a estetické výchovy.* 1. vydání. Praha: Krajský pedagogický ústav, 1969. 110 s.

[7] **MACHALOVÁ, J., MARÁDOVÁ, Eva, KLEMENTA, Josef a kolektiv.** *Výchova ke zdravému životnímu stylu – Základy sexuální výchovy.* Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 1998. 98 s. ISBN 80-86039-63-3.

[8] **MARÁDOVÁ, Eva.** *METODICKÁ PŘÍRUČKA – Výchova ke zdraví Školní vzdělávací program.* 1. vydání. Praha: FORTUNA 2006. 48 s. ISBN 80-7168-973-4.

[9] **MRAVNÍ VÝCHOVA: Přednášky konané v Praze v lednu a únoru 1920.** Zábřeh: Knihovna mravní výchovy 1920. 97 s.

[10] **NEDOMA, K., BARTÁK, V., DOBIÁŠ, V., ŠULC, L..** *Pohlavní život a výchova k manželství a rodičovství - Příručka pro vychovatele, učitele a rodiče.* 1. vydání. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství 1955. 86 s.

- [11] **NOVÁK, J. VI., MEISNER, Josef, PERTOLD, Otakar.** Základny mravní výchovy pro bezkonfesní mládež – 1. díl. Světový názor jako základ mravnosti. Praha: Volné myšlenky, 1936. 202 s.
- [12] **PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava.** *O sexuální výchově bez rozpaků.* 1. vydání. Praha: Avicenum/zdravotnické nakladatelství 1973. 184 s.
- [13] **PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří.** *Pedagogický slovník.* 2. vydání. Praha: Portál 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1.
- [14] **RAŠKOVÁ, Miluše.** *Připravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole.* 1.vydání. Olomouc 2008. 190s. ISBN 978-80-244-2077-6
- [15] **ROSENZWEIG, Milan.** *K některým teoretickým otázkám ideové a mravní výchovy.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 125 s.
- [16] **SKOŘEPA, Miloslav.** *Výchova mravní a občanská ve škole národní.* Velké Meziříčí: Šašek, 1924. 90 s.
- [17] **SOMR, Miroslav a kolektiv.** *Dějiny školství a pedagogiky.* 1. vydání. Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství 1987. 359 s.
- [18] **ŠILEROVÁ, Lenka.** *Sexuální výchova – Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě.* 1. vydání. Praha: Grada, 2003. 104 s. ISBN 80-247-0291-6.
- [19] **ŠIMONÍK, Oldřich.** *Úvod do didaktiky základní školy.* 1. vydání. Brno: MSD, 2005. 140 s. ISBN 80-86633-33-0.
- [20] **ŠPIČÁK, Jiljí.** *Teorie a metodika mravní výchovy žáků.* 1.vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988. 101 s.
- [21] **TAŮBNER, Vladimír.** *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství.* 1. vydání. Praha: Fortuna 1997. 45s. ISBN 80-7168-403-1.

- [22] **TÄUBNER, Vladimír, JANIŠ, Kamil.** *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově.* 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. 50 s. ISBN 80-7041-194-5.
- [23] **TÄUBNER, Vladimír.** *Nejstřelenější tajemství – sexuální zneužívání dětí.* 1. vydání. Praha: Trizonia, 1996. 116 s. ISBN 80-85573-72-5.
- [24] **Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky.** *Sex a tabu v české kultuře 19.století.* 1. vydání. Academia, Praha ISBN 80-200-0685-0
- [25] **VÚP ve spolupráci MŠMT.** *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole: Sexuální výchova – Příručka pro učitele.* Praha 2003. 95 s.
- [26] **UZEL, Radim.** *Sexuální výchova – fakta a hodnoty.* In 5. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. Praha : SPRV. 1997. 138 s.
- [27] **UZEL, Radim.** *Sexuální výchova u nás a v Evropě.* In: 4.kongres k sexuální výchově (Sborník referátů) Pardubice, SPRSV 1996
- [28] **UZEL, Radim.** *Sexuální výchova.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 30 s. ISBN 80-86991-69-5.
- [29] **WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav.** *Sexuální chování v ČR – situace a trendy.* 1.vydání. Praha: Portál 2001. 160s. ISBN 80-7178-558-X
- [30] **WEISS, Petr a kolektiv.** *Sexuologie.* 1. vydání. Praha: Grada, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

ELEKTRONICKÉ PRAMENY

- [1] **JANIŠ, Kamil.** Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. *Zkušenosti z realizace sexuální výchovy v zahraničí. – Sborník z kongresu Pardubice 2006.* Ze dne 21.10.2006. [citováno 30.3.2010] Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006102103>>
- [2] **KOLIBA, Martin.** Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. 17. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice – Pardubice 2009. *Sexuální výchova jako předmět zájmu sociální pedagogiky.* [citováno 2.3.2010] Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/Pardubice09/sbornik09.pdf>>
- [3] **MARÁDOVÁ, Eva.** Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. *Rodinná výchova a sexuální výchova v proměnách současné školy.* Ze dne 27.6.2006. [citováno 2.3.2010] Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006062701>>
- [4] **MARÁDOVÁ, Eva.** Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. *K aktuálním otázkám pojetí rodinné a sexuální výchovy v transformované škole.* Ze dne 16.1.2007. [citováno 2.3.2010] Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2007011603>>
- [5] **MŠMT.** *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolní, základní, střední, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).* [citováno 31.3.2010] Dostupné na <<http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon?highlightWords=školský+zákon>>
- [6] **MŠMT.** *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – verze 2007 (platná verze).* [citováno 31.3.2010] Dostupné na <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>
- [7] **MŠMT.** *Doporučení k výuce sexuální výchovy.* Ze dne 2.4.2010 [citováno 8.4.2010] Dostupné na <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/msmt-vydava-doporuceni-k-vyuce-sexualni-vychovy>>

[8] MŠMT. *Doporučení k výuce sexuální výchovy* – pdf. pokument. Ze dne 2.4.2010
[citováno 8.4.2010] Dostupné na
<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/tiskove_zpravy/Doporuceni_sexualni_vychova.pdf
>

[9] MŠMT. *Standard základního vzdělávání*. 2006, [cit. 18.5.2010]. Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/Files/HTM/Standard_ZV.htm>.

[10] MVCR. *Sbírka zákonů. – Zákon č. 95/1948 Sb.* [citováno 27.4.2010] Dostupné na
<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>>

[11] MVCR. *Sbírka zákonů. - Zákon č.31/1953 Sb.* [citováno 27.4.2010] Dostupné na <
<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1953/sb18-53.pdf>>

[12] MVCR. *Sbírka zákonů. – zákon č. 186/1960 Sb.* [citováno 27.4.2010] Dostupné na <
<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?getALL=1960,zakon> >

[13] MVCR. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé.* Dokument pdf.
[citováno 27.4.2010] Dostupné na <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb69-48.pdf>>

[14] NEKLAPILOVÁ Vladimíra. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu.
17. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice – Pardubice 2009. *Metodický pokyn MŠMT k výuce sexuální výchovy na základních školách.* [citováno 2.3.2010]
Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/Pardubice09/sbornik09.pdf>>

[15] OSN. *Úmluva o právech dítěte.* [citováno 2.3.2010] Dostupné na
<<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>

[16] **RYDLO, Josef.** Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. *Cíle, obsah a metody sexuální výchovy.* Ze dne 9.1.2007. [citováno 2.3.2010] Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/clanky/cil-obsah-metody>>

[17] **SEXUOLOGICKÁ SPOLEČNOST.** *Minulost.* [citováno 2.3.2010] Dostupné na <<http://www.sexuologickaspolecnost.cz/cz/historie/minulost>>

[18] **SEXUOLOGICKÁ SPOLEČNOST.** *Historie.* [citováno 2.3.2010] Dostupné na <<http://www.sexuologickaspolecnost.cz/cz/historie/stoleti>>

[19] **VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ (VÚP).** *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* [citováno 31.3.2010]. Dostupné na <http://old.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf>

[20] **VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ (VÚP).** *Vzdělávací program Základní škola (PDF).* [citováno 31.3.2010]. Dostupné na <<http://www.vuppraha.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/zakladni-vzdelavani>>

[21] **VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ (VÚP).** *Vzdělávací program Obecná škola 6. - 9.ročník.* [citováno 31.3.2010]. Dostupné na <<http://old.vuppraha.cz/clanek/244>>

[22] **VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ (VÚP).** *Vzdělávací program Národní škola.* [citováno 31.3.2010]. Dostupné na <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/Narodni_skola_1-9.pdf>

[23] **WHO.** *Housing and health.* [citováno 30.3.2010] Dostupné na <http://www.euro.who.int/Housing/20080319_10>

[24] **ZÁKONY ONLINE.** *Registry zákonů za rok 1948.* [citováno 27.4.2010] Ze dne 13.4.2010. Dostupné na <<http://www.zakony.cz/?sekce=zakony&akce=seznamdleroku&rok=1948&typ=Rg.&offset=101>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Dotazník pro učitele na 2. stupni základní školy

Příloha 2 - Zákon č. 226/1922 Sb.

Příloha 3 – Učební plán vzdělávacího programu Občanská škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Složení učitelů podle pohlaví, strana 51

Obrázek 2 – Věkové složení vyučujících, strana 52

Obrázek 3 – Vzdělávání v oblasti sexuální výchovy v minulosti, strana 52

Obrázek 4 – Vzdělávání v oblasti sexuální výchovy v současnosti, strana 54

Obrázek 5 – Zařazení sexuální výchovy do předmětů, strana 54

Obrázek 6 – Složení výuky sexuální výchovy pro dívky a chlapce, strana 55

Obrázek 7 – Spokojenost s vlastní výukou sexuální výchovy, strana 57

Obrázek 8 – Názory učitelů na vylepšení výuky sexuální výchovy, strana 57

Identifikační údaje:

Pohlaví Muž Žena

Věk do 30 let 31 – 40 let 41 – 50 let 51 – 60 let nad 60 let

1) **Absolvoval/a jste v minulosti vzdělávání v oblasti sexuální výchovy?**
 ano ne

Pokud ano, jaké? (jako součást VŠ studia, semináře, ...)

.....

2) **Účastníte se v současnosti dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy?**
 ano ne

Pokud ano, specifikujte:

.....

3) **Ve kterých předmětech je ve Vaší škole zařazována problematika sexuální výchovy?**

4) **Myslíte si, že je vhodné zařazovat sexuální výchovu do škol?**
 ano ne

Proč?

.....

5) **Odhadněte, kolik hodin ročně věnujete problematice sexuální výchovy?**

předmět	počet hodin

6) **Výuka sexuální výchovy na naší škole probíhá pro chlapce a děvčata:**
 odděleně společně jinak, uveďte:.....

7) **Uveďte pomůcky, které při výuce sexuální výchovy využíváte:**

- učebnice např.:
- odborné knihy např.:
- výukové programy např.:
- semináře – přijede odborník např.:
- jiná možnost, uveďte např.:

- 8) Na která témata s žáky „řád/a“ diskutujete v problematice sexuální výchovy?
.....
.....
- 9) Která témata jsou pro Vás méně oblíbená v oblasti sexuální výchovy?
.....
.....
- 10) Jste spokojen/a s vlastní výukou sexuální výchovy ve Vaší škole?
.....
.....
- 11) Co byste změnil/a na vlastní výuce sexuální výchovy ve Vaší škole?
.....
.....
- 12) Myslíte si, že sexuální výchova zaujímá důležitou roli ve výchově dětí? (prosím rozved'te)
.....
.....

Příloha 2 – Zákon č. 226/1922 Sb.

Občanská nauka a výchova jakožto povinný předmět učebný na školách obecných a občanských má obsahovati základní poznatky o státě československém, o státních formách a zřízeních vůbec a československém zvláště, o zařízeních života hospodářského, sociálního, politického a kulturního. Má vésti k republikánské výchově občana československého tak, aby každý bez rozdílu a bez újmy národnosti i náboženství již od mládí schopen byl pochopiti nejen svá občanská práva, nýbrž i svoje občanské povinnosti k republice Československé, jejímž jest občanem. Občanská výchova má vésti výchovou k demokracii, k lásce k národu, ke vzájemné snášenlivosti, úctě a lásce. Z tohoto důvodu všemu učitelstvu obecných a občanských škol budiž zakázáno dotýkati se nepřátelsky při vyučování kteréhokoliv přesvědčení o kterékoliv národnosti.

Učební plán vzdělávacího programu Občanská škola

Povinné předměty	ročník				minimální týdenní počet hodin celkem v 6. - 9. ročníku
	6.	7.	8.	9.	
	minimální týdenní počet hodin v ročníku				
Český jazyk	4	4	4	4	16
Cizí jazyk	3	3	3	3	12
Dějepis	1	1	2	1	5 ^{*)}
Zeměpis	1	2	1	1	5 ^{*)}
Přírodopis	2	1	1	1	5 ^{*)}
Chemie	-	-	1	2	3 ^{*)}
Fyzika	1	1	2	1	5 ^{*)}
Matematika	4	4	4	4	16
Občanská výchova	2	2	2	2	8
Rodinná výchova	1	1	2	2	6
Tělesná výchova/Zdravotní tělesná výchova	2	2	2	2	8
Hudební výchova	1	1	1	1	4
Výtvarná výchova	2	2	1	1	6
Celkový týdenní počet hodin minimální dotace povinných předmětů	24	24	26	25	99 ^{*)}
Projekt	minimální roční počet hodin v ročníku				minimální roční počet hodin celkem v 6. - 9. ročníku
Úvod do světa práce	10	10	10	10	40
	týdenní počet hodin v ročníku				týdenní počet hodin celkem v 6. - 9. ročníku
Předměty prohloubeného výkladu a předměty volitelné, disponibilní dotace ^{**)}	5	5-6	5-6	6-7	22
Celkový týdenní počet hodin	29	29-30	31-32	31-32	121
Nepovinné předměty					
Zájmové kroužky					

*) Minimální týdenní počet hodin celkem v 6. - 9. ročníku v předmětech dějepis, zeměpis, přírodopis a fyzika doplní ředitel školy zařazením předmětu prohloubeného výkladu nebo navazujících volitelných předmětů (viz dále) tak, aby se dějepisnému, zeměpisnému, přírodopisnému a fyzikálnímu učivu vyučovalo v 6. - 9. ročníku alespoň po 6 hodinách týdně. Minimální týdenní počet hodin celkem v 8. - 9. ročníku v předmětu chemie doplní ředitel školy zařazením předmětu prohloubeného výkladu nebo navazujícího volitelného předmětu (viz dále) tak, aby se chemickému učivu vyučovalo v 8. - 9. ročníku alespoň 4 hodiny týdně.

***) Disponibilní dotaci lze využít v 6. až 9. ročníku pouze na zvýšení hodinové dotace některého povinného předmětu, na zvýšení hodinové dotace některého předmětu s jeho současnou integrací s jiným předmětem, na zvýšení hodinové dotace některého volitelného předmětu nebo na zařazení volitelného nebo dalšího volitelného předmětu pro žáka. V 7. až 9. ročníku musí škola nejméně jednu disponibilní hodinu využít na výuku cizího jazyka (na zvýšení hodinové dotace povinné výuky prvního nebo druhého cizího jazyka, na zařazení nebo zvýšení hodinové dotace volitelného předmětu navazujícího na výuku prvního nebo druhého cizího jazyka, na zařazení povinné výuky druhého cizího jazyka nebo volitelného předmětu druhý cizí jazyk.

